

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

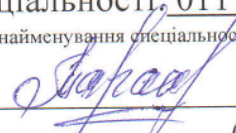
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

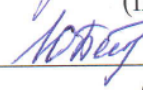
магістра

на тему

«Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни
«Економічна теорія» (на прикладі Харківського радіотехнічного технікуму)»
(тема кваліфікаційної роботи)

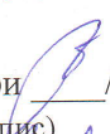
Виконала: студентка 2 курсу, групи ЗОПН 24мг
спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки
(код і найменування спеціальності)

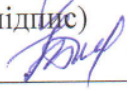
 / Юлія ТАРАСОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

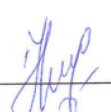
Керівник / Юлія БІЛОЦЕРКІВСЬКА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент / Тетяна ПОПОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

Завідувачка кафедри / Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль / Наталія БОЖКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК / Наталія МУРИНОВИЧ
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти
Рівень освіти другий (магістерський)
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри
Наталія БРЮХАНОВА
(підпис, ініціали, прізвище)

“29” вересня 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
другого (магістерського) рівня вищої освіти

студентка ТАРАСОВОЇ Юлії Юр'івни

1. Тема: «Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія» (на прикладі Харківського радіотехнічного технікуму)»

затверджена наказом по університету № 4801-5/3665 від «06» жовтня 2025 р.

2. Термін здачі закінченої роботи «27» листопада 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи/проєкту: мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія» на прикладі Харківського радіотехнічного технікуму; об'єкт дослідження: процес активізації пізнавальної діяльності студентів технікуму; предмет дослідження: методика активізації пізнавальної діяльності студентів радіотехнікуму в процесі навчання дисципліни «Економічна теорія»; завдання дослідження: проаналізувати теоретичні засади активізації пізнавальної діяльності студентів технікуму в процесі навчання дисципліни «Економічна теорія»; дослідити стан активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія» у Харківському радіотехнічному технікумі; розробити та частково експериментально перевірити методику активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія».

4. Зміст роботи/проєкту (перелік питань, які належить розробити):
теоретичні основи дослідження проблеми активізації пізнавальної діяльності студентів; аналіз педагогічних умов активізації пізнавальної діяльності студентів технікуму; методика активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання «Економічної теорії»; часткова експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики:

5. Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал):

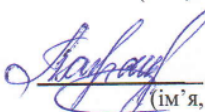
презентація доповіді за результатами дослідження з використанням комп'ютерної презентаційної програми Power point

6. Дата видачі завдання «29» вересня 2025 р.

Керівник

(підпис) Юлія БІЛОЦЕРКІВСЬКА
(ім'я, прізвище)

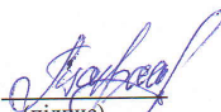
Завдання прийняв до виконання

(підпис) Юлія ТАРАСОВА
(ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

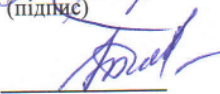
№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Визначити теоретичні основи активізації пізнавальної діяльності студентів радіотехнікуму в процесі навчання дисципліни «Економічна теорія»	15.10.2025	виконано
2	Здійснити аналіз стану активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія» у Харківському радіотехнікумі	30.10.2025	виконано
3	Розробити та частково експериментально перевірити методику активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія».	15.11.2025	виконано

Студент

(підпис)

Юлія ТАРАСОВА
(ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

(підпис)

Наталія БОЖКО
(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему «Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія» (на прикладі Харківського радіотехнічного технікуму)» присвячена теоретичному обґрунтуванню, розробленню та експериментальній перевірці методики активізації пізнавальної діяльності студентів технікуму.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підвищення ефективності навчального процесу в закладах фахової передфахової передвищої освіти, зокрема через використання інноваційних, інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій навчання під час вивчення дисциплін соціально-економічного циклу.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, розроблення та експериментальна перевірка методики активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія» на прикладі Харківського радіотехнічного технікуму.

Об'єкт дослідження – процес активізації пізнавальної діяльності студентів технікуму.

Предмет дослідження – методика активізації пізнавальної діяльності студентів радіотехнікуму в процесі навчання дисципліни «Економічна теорія».

У роботі розкрито теоретичні засади активізації пізнавальної діяльності студентів, проаналізовано сучасний стан викладання дисципліни «Економічна теорія» у Харківському радіотехнічному технікумі, розроблено модель активізації пізнавальної діяльності та експериментально перевірено ефективність запропонованої методики.

Методологічну основу дослідження становлять аналіз і синтез наукових джерел, педагогічне спостереження, анкетування, бесіди, педагогічний експеримент, кількісна та якісна обробка результатів.

Практичне значення роботи полягає у можливості впровадження розробленої методики активізації пізнавальної діяльності студентів у процес навчання дисциплін економічного спрямування у закладах фахової передфахової передвищої освіти.

Результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої методики, що сприяє підвищенню рівня мотивації, самостійності та активності студентів у процесі вивчення економічних дисциплін.

Ключові слова: активізація, пізнавальна діяльність, форми навчання, методи навчання, засоби навчання, інновація, інноваційні педагогічні технології.

ABSTRACT

The master's qualification thesis entitled «Activation of Students' Cognitive Activity in the Process of Teaching the Discipline «Economic Theory» (on the Example of Kharkiv Radio Engineering College)» is devoted to the theoretical substantiation, development, and experimental verification of a methodology for activating students' cognitive activity in college education.

The relevance of the research is determined by the need to increase the effectiveness of the educational process in institutions of professional pre-higher education through the implementation of innovative, interactive, and information and communication technologies in teaching social and economic disciplines.

The aim of the research is to theoretically substantiate, develop, and experimentally test a methodology for activating students' cognitive activity in the process of studying the discipline *Economic Theory* based on the example of Kharkiv Radio Engineering College.

The object of the research is the process of activating students' cognitive activity in college.

The subject of the research is the methodology for activating the cognitive activity of college students in the process of studying the discipline *Economic Theory*.

The paper reveals the theoretical foundations of students' cognitive activity activation, analyzes the current state of teaching *Economic Theory* at Kharkiv Radio Engineering College, develops a model of cognitive activity activation, and experimentally verifies the effectiveness of the proposed methodology.

The methodological basis of the research includes analysis and synthesis of scientific sources, pedagogical observation, questionnaires, interviews, a pedagogical experiment, as well as quantitative and qualitative data analysis.

The practical significance of the work lies in the possibility of implementing the developed methodology for activating students' cognitive activity in the process of teaching economic disciplines in institutions of professional pre-higher education.

The research results confirmed the effectiveness of the proposed methodology, which contributes to increasing students' motivation, independence, and activity in studying economic disciplines.

Key words: activation, educational and cognitive activity, forms of education, teaching methods, teaching aids, innovation, innovative educational technologies.

ЗМІСТ

ВСТУП	10
РОЗДІЛ 1. АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІКУМУ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	14
1.1. Затребуваність й професійне використання фахівців спеціальності «Комп'ютерна інженерія» в економічній галузі	14
1.2. Вимоги до професійної діяльності фахівців спеціальності «Комп'ютерна інженерія»	22
1.3. Особливості професійної підготовки фахівців спеціальності «Комп'ютерна інженерія» у Харківському радіотехнічному технікумі	23
1.4. Переваги й недоліки чинної методики навчання дисципліни «Економічна теорія» студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія»	32
1.5. Психологічний вимір активного засвоєння досвіду студентами зкладами фахової передвищої освіти	41
1.6. Теоретичні передумови активізації пізнавальної діяльності студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія» у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія»	60
Висновки до розділу 1	76
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «КОМП'ЮТЕРНА ІНЖЕНЕРІЯ» З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»	79
2.1. Модель активізації пізнавальної діяльності студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія» з дисципліни «Економічна теорія»	79
2.2. Цілі, зміст і способи активізації пізнавальної діяльності студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія» з дисципліни «Економічна теорія»	85
2.3. Часткова експериментальна перевірка ефективності розробленої методики активізації пізнавальної діяльності студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія» з дисципліни «Економічна теорія»	100
Висновки до розділу 2	107
ВИСНОВКИ	110
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	112
ДОДАТКИ	118

ВСТУП

Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів має давню історію дослідження, проте й сьогодні залишається однією з найважливіших у педагогічній теорії та практиці. Рівень пізнавальної активності здобувачів освіти значною мірою визначає успішність реалізації навчальних, розвивальних і виховних завдань освітнього процесу. Тому пріоритетним напрямом роботи викладача є пошук ефективних шляхів залучення студентів до активної навчально-пізнавальної діяльності.

Освіта у XXI столітті стикається з низкою складних і взаємопов'язаних викликів, що зумовлені соціально-економічними змінами, технологічним прогресом та швидким оновленням вимог сучасного ринку праці. Водночас інтеграційні прагнення України до входження у європейський та світовий освітній простір визначили нові орієнтири розвитку національної системи освіти.

Серед основних стратегічних завдань, окреслених у законах України «Про освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту», а також у Національній доктрині розвитку освіти та Концепції розвитку професійної освіти і навчання в Україні (2010–2020 рр.), особливе місце посідає підготовка фахівців, здатних до творчої діяльності, впровадження нових технологій і постійного саморозвитку.

У таких умовах зростає значення інноваційної педагогічної діяльності, головна мета якої полягає у формуванні фахівця з високим інноваційним потенціалом. Це зумовлює необхідність пошуку сучасних, ефективних форм організації освітнього процесу, спрямованих на розвиток особистості, здатної до самостійного мислення, творчої самореалізації та професійного зростання.

Процеси гуманізації, демократизації та гуманітаризації сучасної системи фахової передвищої освіти України, її орієнтація на входження до європейського освітнього простору та переосмислення ролі особистості студента в навчальному процесі зумовлюють необхідність створення нової моделі взаємодії між усіма суб'єктами освітнього середовища. Така переорієнтація потребує теоретико-

методологічного оновлення дидактичних засад і практики навчання, уточнення мети, змісту та методів професійної підготовки майбутніх фахівців. Особливого значення набуває наповнення освітнього процесу особистісним і ціннісним змістом, а також упровадження розвивальних і діяльнісних технологій навчання, спрямованих на гармонійний розвиток особистості студента та активізацію його пізнавальної діяльності.

Проблематика формування та активізації пізнавальної діяльності студентів була предметом наукових досліджень багатьох учених, зокрема І. Зязюна, І. Харламова, Т. Шамової, Г. Щукіної. Питання взаємозв'язку між пізнавальною діяльністю та її активізацією під час опанування окремих навчальних дисциплін розглядали у своїх працях Х. Бахтіярова та О. Саричева. Сучасні аспекти проблеми розвитку творчої навчально-пізнавальної активності студентів досліджують В. Лозова та В. Паламарчук.

Разом із тим, проведені наукові розвідки здебільшого висвітлюють проблему пізнавальної діяльності з позицій загальнотеоретичних закономірностей розвитку особистості. Питання ж, що стосуються специфіки активізації пізнавальної діяльності студентів технікуму у процесі засвоєння навчальних дисциплін, залишаються недостатньо розкритими як у теоретичному, так і в практичному вимірі. Саме актуальність даної проблеми, її значущість для педагогічної науки та професійної освіти зумовили вибір теми дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити методику активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія» на прикладі Харківського радіотехнічного технікуму.

Об'єкт дослідження: процес активізації пізнавальної діяльності студентів технікуму.

Предмет дослідження: методика активізації пізнавальної діяльності студентів радіотехнікуму в процесі навчання дисципліни «Економічна теорія».

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні засади активізації пізнавальної діяльності студентів технікуму в процесі навчання дисципліни «Економічна теорія»;

2. Здійснити аналіз стану активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія» у Харківському радіотехнічному технікумі;
3. Розробити та частково експериментально перевірити методику активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія».

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що активність пізнавальної діяльності студентів фахової передфахової передвищої освіти у процесі вивчення економічних дисциплін може значно підвищитися за умови впровадження спеціально розробленої методики активізації пізнавальної діяльності.

Методологічною основою дослідження є положення теорії пізнання, яка розглядає суб'єкта як активного учасника освітнього процесу, а також застосування загальнонаукових методів дослідження. В роботі використано принципи оптимальності, проблемного підходу, орієнтації на майбутню професійну діяльність, педагогічного стимулювання, діалогічної взаємодії, демократичного навчання та єдності теорії й практики. Крім того, враховано концептуальні філософські, педагогічні та психологічні положення щодо розвитку та формування особистості.

Теоретична основа дослідження включає фундаментальні ідеї філософії, педагогіки та психології розвитку особистості, викладені у працях О. Леонтьєва та А. Маслоу. Значну увагу приділено дослідженням, які розкривають особистість як активного суб'єкта діяльності та інтелектуального розвитку (В. Лозова, В. Паламарчук, С. Рубінштейн, Т. Шамова), поглядам на людину як суб'єкта її життєдіяльності (І. Бех, Н. Ничкало, Г. Щукіна), а також гуманістичним ідеям у навчанні й вихованні (Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн). Особливе значення в дослідженні надається цілісному підходу до всебічного та гармонійного розвитку особистості, що висвітлюють І. Зязюн та В. Сухомлинський.

Для вирішення поставлених завдань у дослідженні застосовувалися такі методи:

- **Теоретичні методи:** аналіз наукових і методичних джерел з питань активізації пізнавальної діяльності з метою визначення рівня розробленості досліджуваної теми та уточнення понятійно-категоріального апарату; систематизація теоретичних і практичних даних щодо змісту, методів і форм навчання для з'ясування процесу формування пізнавальної діяльності студентів фахових передвищих закладів під час вивчення економічних дисциплін; моделювання — для розробки моделі формування пізнавальної діяльності студентів у контексті вивчення економічних дисциплін; логічне узагальнення та прогнозування для формулювання висновків та оцінки перспектив впровадження активізації пізнавальної діяльності серед студентів різних професійних спрямувань.

- **Емпіричні методи:** анкетування студентів та викладачів; опитування; педагогічне спостереження за пізнавальною діяльністю студентів; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний етапи) для оцінювання ефективності запропонованої моделі формування пізнавальної діяльності студентів закладів фахової передвищої освіти у процесі вивчення економічних дисциплін.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні педагогічних умов активізації пізнавальної діяльності студентів за допомогою інноваційних технологій.

Практична значущість — розроблена методика активізації пізнавальної діяльності при викладанні дисципліни «Економічна теорія», яка може бути використана у навчальному процесі закладів фахової передвищої освіти для підвищення ефективності навчання та мотивації студентів.

Робота містить вступ, 2 розділа, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальна кількість сторінок 123, рис. 17, таблиць 6, джерел інформації 73, додатків 3.

РОЗДІЛ 1

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІКУМУ З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ» ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Затребуваність й професійне використання фахівців спеціальності «Комп'ютерна інженерія» в економічній галузі

Ринок праці постійно змінюється. Професії, які були затребувані ще зовсім недавно, втрачають актуальність, а їх місце займають нові спеціальності. Наприклад, сьогодні попит на юристів та економістів значно знизився, натомість зростає кількість вакансій із сучасними та специфічними назвами, такими як «SMM-менеджер» чи «Лайф-коуч». Рівень потреби у працівниках певних галузей значною мірою впливає на вибір навчального закладу та спеціальності випускниками шкіл.

В Україні спостерігається суттєвий дисбаланс між попитом і пропозицією у сфері ІТ: кількість відкритих вакансій перевищує кількість фахівців. У середньому на три пропозиції роботи припадає лише два спеціалісти цієї сфери, що свідчить про дефіцит близько третини кадрів. Прогнози розвитку ринку праці показують, що попит на ІТ-фахівців зростатиме, адже галузь інформаційних технологій розвивається дуже швидкими темпами. Зокрема, щорічне зростання ринку програмного забезпечення очікується на рівні близько 17%. Це означає, що протягом найближчих п'яти років у галузі ІТ з'явиться понад 30 тисяч нових робочих місць.

Все більше підприємств прагнуть автоматизувати свою діяльність, що створює додатковий попит на фахівців. За прогнозами експертів, до 2025 року кількість вакансій у цій сфері зросте на 50%. Крім того, українські ІТ-спеціалісти користуються високим попитом не лише в межах країни, але й за кордоном. Особливо дефіцитними є програмісти, які вміють поєднувати технічні знання з аналітичними навичками та управлінськими здібностями.

У сучасному світі інформатизація та інформаційні технології набувають надзвичайного значення, стаючи основою нових якісних змін у різних сферах життя. Вони відкривають перед суспільством широкі можливості, проте вимагають ретельного та відповідального підходу до свого впровадження. Слід зазначити, що в Україні ще недостатньо реалізовано конкретних заходів для підтримки цієї сфери, що уповільнює темпи її розвитку. У період інтенсивної автоматизації управління різними галузями постає гостра потреба у підготовці фахівців, які володіють сучасними інформаційними технологіями та мають практичні навички їх застосування у професійній діяльності. Це визначає необхідність пошуку нових форм організації навчання, методів та дидактичних засобів, які б ефективно формували інформаційну компетентність студентів, сприяли інтенсифікації освітнього процесу та підвищували його якість.

Аналіз вітчизняного та міжнародного досвіду професійної підготовки свідчить, що останнім часом для створення ефективних моделей навчання все частіше застосовують концепції моделювання фахівця майбутнього. Базовим елементом більшості таких моделей є поняття «ключових компетенцій», яке визначається як здатність спеціаліста мобілізувати набуті знання та вміння, а також використовувати універсальні способи виконання професійних завдань. Однією з основних компетенцій, які визначені Радою Європи для сучасного фахівця, є інформаційна компетентність — вміння діяти в умовах інформаційного суспільства.

Зокрема, педагог А.В. Хуторський виділяє такі складові інформаційної компетентності: уміння працювати з різними джерелами інформації, як комп'ютеризованими, так і традиційними; здатність самостійно знаходити, систематизувати, аналізувати та відбирати необхідні дані; навички перетворення, збереження та передавання інформації за допомогою сучасних інформаційних технологій; здатність орієнтуватися в інформаційних потоках, виділяти головне й оцінювати достовірність отриманої інформації; вміння використовувати інформаційні та телекомунікаційні засоби у процесі вирішення навчальних та професійних завдань; а також знання та вміння застосовувати прикладне програмне забезпечення загального та спеціального призначення.

Таким чином, формування інформаційної компетентності сучасного фахівця є ключовим завданням освіти в умовах цифрової трансформації суспільства.

З початку 2000-х років Україна активно розпочала процес становлення інформаційного суспільства. Проте на цьому шляху виникає низка суттєвих проблем, що обумовлені, передусім, недостатнім розвитком технічної бази, обмеженістю фінансового забезпечення, відсутністю належного законодавчого регулювання, а також нестачею ґрунтовних наукових досліджень, які б комплексно розглядали процес формування інформаційного суспільства та його складових із врахуванням передового зарубіжного досвіду. Особливо актуальним є вивчення державницько-управлінського підходу до вирішення цієї проблеми.

Необхідність такого дослідження зумовлена тим, що розвиток інформаційних технологій істотно трансформує зміст, функції та завдання державного управління. Це вимагає системного оновлення державної управлінської інфраструктури з урахуванням найкращих міжнародних практик, впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та переходу до нових механізмів впливу на економічні, політичні та соціальні процеси. У сучасних умовах відсутність інтеграції між окремими системами автоматизації або недосконалість технологій може стати гальмом у впровадженні інформаційних систем, що знижує ефективність їх використання. Крім того, для певної частини консервативних керівників застосування інформаційних технологій є підставою для утримання від необхідних інвестицій.

Аналіз стану формування інформаційного ринку в Україні свідчить про те, що держава не змогла повністю забезпечити контроль та координацію створення інформаційної інфраструктури на регіональному та галузевому рівнях, що спричинило фрагментарність розвитку даної сфери. Незважаючи на це, модель розвитку інформаційної діяльності повинна базуватися на зразках, сформованих у розвинених країнах із ринковою економікою, оскільки на сучасному етапі головним завданням є інтеграція національної інформаційної інфраструктури у глобальний інформаційний простір.

Сьогодні приклади застосування інформаційних технологій можна знайти в усіх сферах діяльності – від освітньої галузі до управлінських практик, що підтверджує значущість цього процесу та необхідність його подальшого розвитку.

Впровадження сучасних комп'ютерних технологій у систему фахової передвищої освіти створює значний потенціал для підвищення ефективності освітнього процесу. Такі технології здатні забезпечити більшу гнучкість та індивідуалізацію навчання, водночас відкриваючи можливості для студентів користуватися глобальними освітніми ресурсами, обмінюватися досвідом та співпрацювати з однолітками з інших міст і країн. З огляду на це, як зазначено в [1], необхідним є активне формування інформаційних ресурсів у закладах фахової передвищої освіти, створення та підтримка баз знань, а також представлення результатів наукових досліджень у цифровому форматі.

Сучасна ІТ-галузь в Україні стикається з кадровим дефіцитом, зумовленим кількома факторами: відсутністю належних умов для розвитку виробництва програмного забезпечення, низьким рівнем оплати праці, до високого попиту на українських ІТ-фахівців за кордоном. Це спричиняє відтік кваліфікованих спеціалістів – щорічно близько 2,7–5 тис. фахівців залишають країну. Попри існуюче переконання про достатню кількість підготовлених кадрів у сфері інформаційних технологій, реальна ситуація значно складніша. Програми навчання у закладах фахової передвищої освіти переважно не відповідають сучасним вимогам ринку, оскільки акцент робиться на академічних знаннях, тоді як випускники часто не мають практичного досвіду роботи над реальними проектами. Крім того, відсутнє розуміння різниці між програмуванням як навчальною дисципліною та комерційною розробкою програмного забезпечення. Для підготовки конкурентоспроможних фахівців доцільно впроваджувати курси, що охоплюють не лише технічні аспекти, але й основи менеджменту, управління комерційними проектами, маркетинг, комунікацію з клієнтами та особливості промислового програмування.

Перехід сучасного суспільства до інформаційного середовища відбувається надзвичайно динамічно, особливо у сфері інформаційно-комп'ютерних технологій. Це зумовлює необхідність радикальної трансформації методик

підготовки фахівців, оскільки наявні підходи вичерпали свій потенціал та не відповідають сучасним вимогам. Стратегічним завданням цього процесу має стати максимальне наближення освітніх програм до запитів ІТ-індустрії. Водночас необхідно забезпечити баланс між фундаментальними знаннями та практичними навичками, зберігаючи високий науково-освітній рівень навчання. Інакше система фахової передвищої освіти ризикує перетворитися на простий навчальний центр при рекрутингових структурах.

Суттєвим викликом є швидка застарілість знань у галузі ІТ: кожні 2–3 роки фахівець повинен проходити перепідготовку та підвищення кваліфікації. Це свідчить про необхідність перегляду змісту освітніх програм, щоб під час навчання студенти отримували актуальні знання та практичні навички. Важливим є також залучення студентів до реальних проектів з ранніх етапів навчання, що потребує розширення можливостей практичного навчання в рамках системи фахової передвищої освіти.

Сучасна ІТ-галузь дедалі більше потребує фахівців, здатних проектувати складні програмні продукти, працювати в командах та створювати надійні й гнучкі програмні рішення. Це вимагає перегляду підходів до підготовки фахівців із напрямку «Програмна інженерія» та внесення системних змін у навчальні програми. Характер таких змін має визначатися моделями взаємодії основних учасників освітнього процесу: системи фахової передвищої освіти, включно з її адміністрацією та педагогічним складом, та ринку праці, головним чином – ІТ-індустрії та організацій, зацікавлених у впровадженні інновацій та проведенні наукових досліджень.

Слід також враховувати систему освіти загалом, адже частина випускників може залишатися у закладах фахової передвищої освіти для викладацької та наукової діяльності, а також працювати у школах, середніх спеціальних навчальних закладах та інших освітніх установах. До ключових учасників цього процесу належать і студенти, які мають здобути необхідний обсяг знань і сформувати компетенції для подальшої професійної діяльності.

Однією з актуальних проблем реформування підготовки ІТ-фахівців є якнайшвидше залучення студентів до виконання практичних завдань у

максимально наближених до реальних умовах. Це передбачає не лише індивідуальну роботу, але й участь у масштабних групових проектах, що відповідає вимогам сучасної програмної інженерії та дає змогу здобути досвід, необхідний для професійної діяльності після завершення навчання.

Розглядаючи структуру підготовки ІТ-фахівців у закладах фахової передвищої освіти України [7], можна виокремити напрями навчання за ознакою виду економічної діяльності – діяльності у сфері інформатизації. До таких напрямів належать спеціальності, які формують ІТ-профіль. Станом на 1997 рік перелік включав три основні напрями: «Математика та інформатика», «Комп'ютерні науки» та «Комп'ютерна інженерія». До цього переліку також входила спеціальність «Економічна кібернетика» з галузі «Економіка, комерція та підприємництво».

Відповідно до чинного переліку галузей знань і спеціальностей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266, підготовка фахівців у сфері інформаційних технологій в Україні здійснюється за такими галузями знань та спеціальностями:

Галузь знань 12 – Інформаційні технології.

121 – Інженерія програмного забезпечення. Ця спеціальність орієнтована на підготовку фахівців, здатних розробляти, тестувати та впроваджувати програмне забезпечення різного призначення.

122 – Комп'ютерні науки. Спеціальність, що зосереджена на вивченні теоретичних основ інформатики, алгоритмів, структур даних та програмування.

123 – Комп'ютерна інженерія. Охоплює проектування та розробку комп'ютерних систем, включаючи апаратне та програмне забезпечення.

124 – Системний аналіз. Сфокусована на аналізі складних систем, розробці моделей та методів для їх оптимізації та управління.

125 – Кібербезпека та захист інформації. Спеціальність, що передбачає підготовку фахівців у галузі захисту інформаційних систем та мереж від несанкціонованого доступу та атак.

Ці спеціальності відповідають сучасним вимогам ринку праці та сприяють розвитку ІТ-галузі в Україні.

На сучасному етапі в Україні затверджено галузеві стандарти фахової передвищої освіти для наступних напрямів підготовки ІТ-фахівців:

1. Спеціальність 122 «Комп'ютерні науки». Галузь знань: 12 «Інформаційні технології». Освітньо-професійний ступінь: фаховий молодший бакалавр

Стандарт затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 30 листопада 2021 року № 1283.

2. Спеціальність 123 «Комп'ютерна інженерія». Галузь знань: 12 «Інформаційні технології». Освітньо-професійний ступінь: фаховий молодший бакалавр. Стандарт затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 20 квітня 2022 року № 366 .

Ці стандарти визначають вимоги до змісту та структури освітніх програм, що сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі інформаційних технологій.

Інші ІТ-спеціальності мають статус «проєкту». Водночас, з позиції розробників стандартів у закладах фахової передвищої освіти, ці стандарти часто виявляються недостатньо функціональними через відсутність зв'язків між їхніми складовими та значні розбіжності у кількості навчальних дисциплін. Делегування закладам фахової передвищої освіти відповідальності за наповнення навчальних програм відкриває можливість застосування рекомендацій міжнародних стандартів ІТ-освіти, таких як CC 2005-CS та CC2004 SE.

Ще однією особливістю українських освітніх стандартів є чітке визначення понять «кваліфікація» та «освітньо-кваліфікаційний рівень». Кваліфікація формується на основі назв професійних робіт, що містяться в Національному класифікаторі професій [8] (наприклад, програміст, адміністратор баз даних тощо). Освітньо-кваліфікаційний рівень відображає рівень виконання професійної діяльності: експлуатаційний (бакалавр), технологічний (спеціаліст), дослідницький (магістр). Для дипломів закладів фахової передвищої освіти некоректним є запис на кшталт «Бакалавр прикладної математики» [9]. Правильним є, наприклад: напрям підготовки – «Комп'ютерні науки»; кваліфікація – «технік-програміст»; ступінь фахової передвищої освіти –

«бакалавр». Недосконалість класифікатора професій у частині назв робіт для ІТ-галузі створює серйозні труднощі при визначенні відповідної кваліфікації.

За позицією Л. В. Петренка, кожен напрям підготовки фахівців має бути співвіднесений із відповідною назвою професійної діяльності відповідно до Національного класифікатора професій (НКП). Проте у розділі «Фахівці» НКП міститься лише п'ять назв професій, які можуть бути зазначені у дипломах випускників ІТ-профілю ступеня фахової передвищої освіти / «фаховий молодший бакалавр»:

1. Технік-програміст;
2. Фахівець із комп'ютерної графіки (дизайну);
3. Технік із системного адміністрування;
4. Фахівець із інформаційних технологій;
5. Фахівець із розробки та тестування програмного забезпечення.

Слід зауважити, що дві останні позиції були включені до НКП у 2007 році за ініціативою професійної Асоціації «Інформаційні технології України». Проблема визначення точних назв професійних робіт у сфері інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) є актуальною не лише для України. Так, Девід Хантер (David Hunter), представник Статистичного бюро Міжнародної організації праці, підкреслює, що останнім часом питання відповідності пропозиції та попиту на фахівців у галузі ІКТ набувають особливої важливості як для органів державного управління, так і для приватного сектору на національному та міжнародному рівнях.

Ситуація, що характеризується «кадровим голодом», є особливо відчутною й у сфері інформаційних технологій. На сьогоднішній день попит на ІТ-фахівців задовольняється лише на 60–70 %. Водночас нестача кваліфікованих кадрів не знижує високих вимог, що висуваються до кандидатів у цій сфері. Важливими чинниками, які впливають на отримання перспективної та високооплачуваної роботи, є наявність практичного досвіду виконаних проєктів, високий рівень володіння англійською мовою, а також прагнення фахівця до безперервного вивчення нових технологій і підвищення власної кваліфікації.

У сучасних умовах значну увагу приділяють питанням планування кар'єри. Одним із ключових етапів цього процесу є визначення професійних цілей ще під час навчання у закладі фахової передвищої освіти – з'ясування власних прагнень, бажань та очікувань щодо майбутньої професійної діяльності й розвитку кар'єри.

Незважаючи на складність формулювання відповідей на питання щодо професійного розвитку, важливо з самого початку здійснювати усвідомлений підхід до планування кар'єри. Кандидат, який має чітке уявлення про власне професійне майбутнє, є більш привабливим для роботодавців. Постійні переходи між проєктами в пошуках кращих умов, навіть з огляду на сучасний стан ринку праці IT-фахівців, не завжди є оптимальним рішенням. Роботодавці надають перевагу кандидатам із конкретними практичними навичками, які можуть бути застосовані та вдосконалені в процесі роботи. Оцінка рівня компетенцій технічних спеціалістів здійснюється різними методами, зокрема тестуванням та індивідуальними співбесідами.

Для роботодавців першочерговим є наявність практичних умінь кандидата, які він здатен інтегрувати у виробничий процес та розвивати в подальшому. Багато компаній організовують системи внутрішнього навчання, проводять корпоративні тренінги та оплачують курси підвищення кваліфікації своїх співробітників. У зв'язку з цим для випускника є доцільним розпочинати трудову діяльність із початкових посад, поступово підвищуючи свою кваліфікацію та набираючи професійний досвід безпосередньо у межах компанії.

Комп'ютерний інженер – це фахівець у галузі комп'ютерних мереж та технологій, який має підготовку у сферах електротехніки, програмного забезпечення та інтеграції апаратно-програмних систем. Робота таких спеціалістів охоплює широкий спектр завдань – від розробки окремих мікропроцесорів, комп'ютерів і суперкомп'ютерів до комплексного проектування мікросхем та апаратних систем.

Зазвичай діяльність комп'ютерних інженерів включає:

- створення прикладного та системного програмного забезпечення;
- розробку програм для вбудованих комп'ютерних систем;

- проектування мікропроцесорних та мікроконтролерних пристроїв;
- створення аналогових та гібридних плат;
- проведення досліджень у сфері робототехніки, зокрема розробку систем керування двигунами та давачами;
- проектування, налаштування та обслуговування комп'ютерних мереж;
- розробку операційних систем та іншого системного програмного забезпечення.

Оскільки комп'ютерна інженерія є міждисциплінарною галуззю, фахівці цієї сфери можуть успішно працювати в різних напрямках, поєднуючи знання з інженерії, програмування та досліджень. Вони виконують як практичні, так і дослідницькі завдання, що вимагають комплексного підходу до створення та оптимізації апаратно-програмних комплексів.

1.2. Вимоги до професійної діяльності фахівців спеціальності «Комп'ютерна інженерія»

У сучасному суспільстві спостерігаються глибокі трансформації у різних сферах науки, освіти, промисловості та побуту, які зумовлені розвитком інноваційних технологій. Інформаційна епоха сприяє скороченню просторових та часових бар'єрів, а також розширює доступ до різноманітних сфер знань. Зі зростанням використання комп'ютерних мереж у різних галузях діяльності виникає потреба в їхньому професійному технічному обслуговуванні.

На сучасному етапі кількість кваліфікованих фахівців із підтримки комп'ютерних мереж є недостатньою, що створює значний попит на молодих спеціалістів у галузі «Комп'ютерної інженерії». Ця спеціальність є однією з найбільш універсальних та поширених у сфері інформаційних технологій, а потреба у фахівцях із поглибленими знаннями мережевих технологій зростає як в Україні, так і за її межами.

Випускник за спеціальністю «Комп'ютерна інженерія» є висококваліфікованим спеціалістом у сфері проектування, розробки та обслуговування комп'ютерних мереж і систем. Вони можуть ефективно

працювати у таких напрямках: розробка та експлуатація телекомунікаційних і обчислювальних мереж; створення локальних і розподілених інформаційних систем; розробка прикладних інтелектуальних систем; впровадження систем інтелектуальної підтримки комп'ютеризованого виробництва; проектування захищених, високонадійних та гнучких комп'ютеризованих систем; створення інтегрованих систем обробки інформації; розробка апаратних і програмних рішень із елементами штучного інтелекту; формування та супровід баз знань і даних тощо.

Фахівець спеціальності «Комп'ютерна інженерія» готується до виконання широкого спектра завдань у галузі проектування, розробки, впровадження та обслуговування комп'ютерних систем і мереж. Основними напрямками професійної діяльності є розробка програмного та апаратного забезпечення, проектування інтегрованих систем, а також організація та підтримка інформаційно-технологічної інфраструктури.

Відповідно до чинних галузевих стандартів фахової передвищої освіти в Україні, фахівець повинен відповідати наступним вимогам:

1. Знання.

Фахівець повинен мати ґрунтовні теоретичні знання з таких напрямів:

- Основи електротехніки та мікроелектроніки;
- Архітектура комп'ютерних систем;
- Програмування та алгоритмізація;
- Теорія комп'ютерних мереж та системного адміністрування;
- Принципи розробки та тестування програмного забезпечення;
- Основи інформаційної безпеки;
- Методи моделювання та проектування комп'ютерних систем;
- Системи автоматизації проектування та управління.

2. Практичні уміння.

Фахівець повинен володіти навичками:

- Розробки та тестування прикладного і системного програмного забезпечення;

- Проектування апаратних рішень, зокрема мікропроцесорів, мікроконтролерів та інтегральних схем;
- Створення програмного забезпечення для вбудованих систем;
- Розробки аналогових та гібридних плат;
- Організації та адміністрування комп'ютерних мереж;
- Налаштування, інтеграції та обслуговування комп'ютерних систем;
- Використання сучасних інструментів автоматизованого проектування (CAD/CAE);
- Реалізації проєктів у сфері робототехніки та кіберфізичних систем.

3. Компетентності.

Фахівець спеціальності «Комп'ютерна інженерія» повинен володіти наступними компетенціями:

- Здатність до проєктної діяльності та розробки технічної документації;
- Навички критичного аналізу та вирішення складних інженерних задач;
- Здатність працювати в команді та ефективно комунікувати з колегами;
- Усвідомлення етичних та правових аспектів діяльності в сфері інформаційних технологій;
- Постійне підвищення професійного рівня через самоосвіту та освоєння нових технологій;
- Знання англійської мови на рівні, достатньому для роботи з технічною документацією та міжнародними стандартами.

4. Організаційно-управлінські вимоги.

Фахівець повинен вміти:

- Працювати за проєктною документацією та технічними завданнями;
- Організовувати процеси розробки та впровадження інженерних рішень;
- Забезпечувати відповідність створених систем сучасним стандартам та вимогам безпеки;
- Координувати роботу групи фахівців та контролювати якість виконання завдань.

5. Рівні професійної діяльності.

Згідно з Національним класифікатором України, рівень виконання професійної діяльності фахівця «Комп'ютерної інженерії» відповідає освітньо-кваліфікаційній категорії фаховий молодший бакалавр та включає експлуатаційний та технологічний рівні виконання робіт, а також елементи дослідницької діяльності.

1.3. Особливості професійної підготовки фахівців спеціальності «Комп'ютерна інженерія» у Харківському радіотехнічному технікумі

Серед ключових стратегічних завдань, що стоять перед сучасним суспільством та, зокрема, перед системою вищої професійної освіти, особливе місце займає розробка й впровадження науково обґрунтованих підходів до трансформації студента в висококваліфікованого фахівця, здатного реалізувати професійну компетентність. У контексті реформування освітньої системи України значна увага приділяється цьому питанню, що знайшло відображення в нормативно-правових актах: Законах України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про національну програму інформатизації», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки». У цих документах підкреслюється необхідність підготовки висококваліфікованих кадрів у сфері комп'ютерних наук.

Особливого значення набуває завдання формування професійної компетентності майбутніх молодших спеціалістів із спеціальності «Комп'ютерна інженерія» в процесі їх фахової підготовки в закладах фахової передвищої освіти. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених застосуванню інформаційних технологій у навчальному процесі та підготовці фахівців комп'ютерного профілю, на сьогодні виявляється недостатня кількість робіт, що розкривають питання підготовки фахівців із комп'ютерної інженерії у контексті компетентнісного підходу. Серед таких праць слід відзначити дослідження М. Бирки (2010), Н. Духаніної (2011), Т. Кауштан (2011), Т. Кобильник (2010), А. Ільченко (2011), С. Петрович (2011), О. Прозор (2012) та інших. Проте проблема

потребує подальшого наукового осмислення. У роботі спираємося на концепції й напрацювання таких вчених, як Н. Бібік, В. Болотів, Е. Зеєр, І. Зимня, В. Краєвський, О. Пометун, І. Родигіна, А. Хуторський та інші.

Сутність компетентнісного підходу полягає в орієнтації освіти на досягнення конкретних компетентностей, що передбачають комплексне засвоєння знань та формування практичних умінь, які забезпечують успішну реалізацію особистості в різних сферах діяльності. Основними векторами компетентнісної освіти є здатність до навчання, самовизначення, самоактуалізації, соціалізації та розвитку індивідуальності. У цьому контексті впровадження компетентнісного підходу в професійну підготовку виступає основою формування фахівця з високим рівнем професійної культури.

Згідно з методичними рекомендаціями щодо розробки освітньо-професійних програм, компетенція визначається як динамічна сукупність знань, умінь, навичок, здібностей та цінностей, необхідних для ефективної професійної, соціальної діяльності та особистісного розвитку. Компетентнісно орієнтована освіта передбачає створення педагогічної моделі, у якій головним результатом є набуття спеціальних професійних і ключових компетенцій. У технічній освіті це означає таку організацію навчального процесу, яка спрямована на досягнення кінцевого результату – компетентності випускника, що вимірюється рівнем його професійних компетенцій.

Зміст навчальних програм повинен включати дисципліни, що формують компетентність у контексті майбутньої професійної діяльності, та мати міждисциплінарний характер, що забезпечує підготовку випускників до роботи в умовах динамічних змін. Компетентність трактується як рівень володіння відповідною компетенцією, що визначає здатність ефективно виконувати професійні завдання. Дослідники, зокрема В. Байденко, зазначають, що при формуванні структури кваліфікацій у сфері підготовки комп'ютерних кадрів необхідно враховувати різницю рівнів підготовки: молодший спеціаліст, бакалавр, магістр. Моделі компетенцій мають бути адекватними обраному напрямку й рівню підготовки, а при їх розробці важливо збалансовано визначати

значення кожної компетенції з метою забезпечення професійної адекватності та соціально-особистісного розвитку випускників.

Компетентнісний підхід у професійній освіті забезпечує можливість відбору змісту навчання відповідно до індивідуальних потреб особистості, водночас орієнтуючи її на набуття інноваційного досвіду ефективної професійної діяльності у конкретній сфері. Аналіз сучасних наукових досліджень показує, що в педагогічній теорії відсутнє єдине тлумачення поняття «компетентнісний підхід». Існуючі підходи різняться за змістом та акцентами. Серед поглядів, які науковці виокремлюють у сучасній педагогіці, можна виділити такі:

- компетентнісний підхід розглядається як поступова трансформація домінуючої освітньої парадигми — від простої трансляції знань і формування навичок до створення умов для набуття комплексних компетенцій, що забезпечують здатність випускника адаптуватися та ефективно функціонувати в умовах складного соціально-політичного, ринково-економічного та інформаційно-комунікаційного середовища (Г. Селівко);

- особливістю навчання за компетентнісним підходом є фокус на результатах навчання, а не лише на процесі засвоєння знань; головну увагу приділяють здатності виконувати практичні завдання, при цьому враховуються знання та досвід, а частина навчального процесу здійснюється безпосередньо у виробничих умовах (Н. Ничкало);

- компетентнісний підхід розуміється як система принципів, що визначають мету, зміст, організацію освітнього процесу та процедури оцінювання результатів (О. Лебєдев);

- компетентність виступає як інтегративний показник професіоналізму, що поєднує професійну та загальнокультурну складову, досвід практичної діяльності та творчі здібності, конкретизуючись у системі знань, умінь і готовності вирішувати професійні завдання (О. Дубасенюк);

- компетентнісний підхід акцентує увагу на здатності студента вирішувати комплексні проблеми в різних сферах діяльності — пізнавальній, технологічній, соціальній, етичній та правовій.

3 позиції компетентнісного підходу формування професійної компетентності є цілеспрямованим процесом, що реалізується через педагогічні й методичні інструменти, а не лише через передачу знань. Це передбачає відповідну організацію освітнього процесу, що включає:

1. Перетворення ролі викладача — від носія знань до наставника, який спрямовує й супроводжує індивідуальний розвиток кожного студента;
2. Впровадження інноваційних методів стимулювання навчальної діяльності через практичні дії, обмін досвідом, аналіз прикладів, постановку та вирішення творчих завдань;
3. Використання методів навчання, які формують професійну компетентність з урахуванням індивідуальних особливостей студентів, серед яких: метод «позитивного здійснення помилок», проблемно-творчі методи, ігрові технології, рольові дослідження, соціальна взаємодія, презентації ідей та проектний метод, котрий є основним дидактичним засобом;
4. Орієнтація на різноманітні професійні та життєві ситуації з метою забезпечення міцного зв'язку освітніх цілей із практичними завданнями;
5. Використання альтернативних процедур оцінювання, що враховують індивідуальні особливості навчального досвіду та розвитку студента.

У підготовці фахівців із комп'ютерної інженерії компетентнісний підхід передбачає формування змісту освіти, що виходить за межі знань і охоплює здатність вирішувати прикладні проблеми, виконувати ключові функції та реалізовувати соціальні ролі. Основа компетентнісної моделі випускника — перелік компетенцій, сформований відповідно до вимог роботодавців і визначений у цільових засадах освітньої програми.

Процес засвоєння компетенцій здійснюється як у межах окремих дисциплін, так і через інтеграцію навчальних модулів, зокрема математичних та природничо-наукових, що створює умови для міждисциплінарної підготовки. Важливим є детальне структурування кожної компетенції та її опис на рівні, достатньому для проектування освітньої програми або її компоненту, спрямованого на формування визначеної компетенції.

Професійна компетентність у загальному розумінні визначається як готовність особистості мобілізувати власні ресурси — інтегровані в систему знань, умінь, навичок та особистісних якостей — необхідні для ефективного вирішення професійних завдань у типових та нестандартних умовах. Це передбачає також наявність ціннісного ставлення особистості до таких ситуацій.

Сучасні вимоги до підготовки фахівців з комп'ютерної інженерії орієнтовані на досягнення інтегрованого результату навчання. Цей результат виражається у формуванні у випускника ключових компетенцій, що поєднують узагальнені знання та уміння, універсальні здібності та готовність вирішувати широкий спектр завдань — від особистісних до соціальних і професійних. Крім того, до цього переліку входять спеціальні професійні компетенції, що характеризують високий рівень володіння професійною діяльністю та готовність до впровадження інновацій у відповідній галузі.

В рамках компетентнісного підходу використовують два ключові поняття: «компетенція» та «компетентність». Першу визначають як сукупність взаємопов'язаних особистісних якостей, що стосуються певної сфери предметів і процесів. Друге поняття відображає здатність особистості володіти відповідною компетенцією, включаючи її ціннісне ставлення до неї та до предмета діяльності.

Паралельно функціонує поняття «освітньої компетенції», яке означає сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок та досвіду діяльності учня щодо певної сфери реальності, необхідних для продуктивної діяльності особистісного та соціального значення.

Освітні компетенції можна класифікувати відповідно до рівнів змісту освіти:

- а) ключові — реалізуються на метапредметному рівні та є спільними для всіх навчальних дисциплін;
- б) загальнопредметні — формуються через інтеграцію знань кількох предметів або освітньої галузі;
- в) предметні — набуваються в межах окремих дисциплін.

Ключові (загальні) компетенції визначаються як здатність особистості ефективно вирішувати певний клас професійних завдань, характерних для

діяльності сучасного спеціаліста, незалежно від професійної сфери. Професійні компетенції виступають складовою професійної компетентності та включають систему знань, умінь, навичок та професійно значущих якостей, що забезпечують виконання професійних обов'язків певного рівня.

Для опису ознак компетенцій застосовується таксономія цільових результатів освіти: «знає», «вміє», «володіє». Ця структура слугує логічним розвитком традиційної моделі навчання, зосередженої на знаннях та навичках, і водночас підсилює діяльнісний аспект сучасної освіти. Акцент робиться на «володінні» як вираженні ціннісних якостей особистості, що включає знання, уміння користуватися ними, практичний досвід та рівень майстерності. Такий підхід дозволяє зберегти фундаментальність технічної освіти.

Формування ключових компетенцій супроводжується використанням різних класифікацій, зокрема європейської системи ключових компетенцій та українських моделей. До них відносяться ціннісно-сміслова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова компетенції та компетенція особистісного самовдосконалення.

В українській науковій літературі [2; 4] компетенції зазвичай розглядаються через складові, що включають:

1. мотиваційно-ціннісну;
2. когнітивну;
3. діяльнісну;
4. рефлексивно-оцінну.

Когнітивні та діяльнісні компоненти компетенції традиційно описуються через тріаду «знання – уміння – володіння», що дозволяє їх відносно легко вимірювати та оцінювати. Натомість мотиваційно-ціннісні та рефлексивно-оцінні компоненти є нематеріальними за своєю природою та формуються в процесі освоєння технологій успішної діяльності. Їх оцінювання можливе лише через аналіз результатів виконаних завдань, що передбачає опис цих складових через відповідні здібності — початкові прояви компетенції — із врахуванням методик їх формування та оцінки.

У контексті підготовки майбутніх фахівців із комп'ютерної інженерії важливо конкретизувати компетенції, які необхідно розвинути в процесі професійної підготовки. Формування професійної компетентності в будь-якій сфері має враховувати специфіку виробничих функцій та типові завдання, які закладені в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця.

Аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики молодшого спеціаліста за спеціальністю «Комп'ютерна інженерія» свідчить про те, що у професійній діяльності таких фахівців виокремлюють три основні виробничі функції:

1. дослідницька;
2. проектувальна;
3. технічна.

Кожна з цих функцій передбачає виконання певного кола професійних завдань:

- дослідницька функція охоплює аналіз і синтез дискретних об'єктів, розробку електронних схем, створення типових вузлів та пристроїв технічного обслуговування;
- проектувальна функція включає розробку програмного забезпечення, архітектури комп'ютера, системних програм, комп'ютерних мереж, роботу з базами даних тощо;
- технічна функція пов'язана з організацією обчислювальних процесів, управлінням проектами, підвищенням ефективності діяльності промислових підприємств.

Професійна компетентність є інтегрованою характеристикою особистості фахівця, що включає соціально-особистісний, інструментальний, загальнопрофесійний та спеціалізовано-професійний аспекти. Ці аспекти реалізуються у вигляді сформованих компетенцій, які визначають рівень готовності спеціаліста до виконання професійних завдань.

Розглянемо детальніший зміст компетенцій, що мають бути сформовані у майбутнього фахівця (фахового молодшого бакалавра) з комп'ютерної інженерії.

Соціально-особистісні компетенції, які є необхідними для ефективної діяльності в цій професійній сфері, включають: інтелігентність та дотримання

етичних норм поведінки; відповідальність та увагу до якості виконаної роботи; чесність і порядність; здатність до адаптації та комунікабельність; організованість; працездатність та прагнення до самовдосконалення; креативність і системне мислення; дисциплінованість; толерантність; екологічну свідомість.

Інструментальні компетенції, набуття яких сприяє підвищенню якості професійної діяльності, передбачають: здатність до проведення дослідницької роботи; вміння працювати в команді; здатність до аналізу та синтезу науково-технічної, природничо-наукової та загальнонаукової інформації; професійне володіння комп'ютером; навички письмової та усної професійної комунікації; володіння англійською або іншими іноземними мовами.

Загальнопрофесійні компетенції, що є основою професійної підготовки, передбачають базову підготовку з математики, необхідну для застосування математичного апарату при вирішенні прикладних та наукових завдань у сфері комп'ютерної інженерії; базові знання з фізики; основи теорії електричних і магнітних кіл; розуміння сучасних методів побудови й аналізу ефективних алгоритмів, основ теорії чисельних методів та уміння їх застосовувати; знання теоретичних основ побудови сучасних комп'ютерів та вміння використовувати їх у професійній діяльності; знання дискретних структур і методів дискретної математики для аналізу й синтезу складних систем; володіння сучасними системами автоматизації проектування та правилами комп'ютерного оформлення креслень.

Спеціалізовано-професійні компетенції забезпечують реалізацію конкретних професійних завдань і включають: знання принципів програмування та володіння сучасними мовами програмування; розуміння основ структури даних; знання комп'ютерної електроніки; знання архітектури комп'ютерів та вміння застосовувати ці знання у процесі їх побудови та експлуатації; володіння схемотехнічними основами створення сучасних комп'ютерів; знання особливостей системного програмування та методів розробки елементів системних програм; розуміння принципів організації та функціонування операційних систем; навички проектування, створення та обслуговування комп'ютерних мереж різного призначення; знання теорії організації баз даних та

методів їх розробки і використання; володіння сучасними технологіями та інструментальними засобами розробки складних програмних систем (інженерії програмного забезпечення) на всіх етапах їх життєвого циклу; розуміння закономірностей функціонування та розвитку підприємств, структури ресурсів підприємства та економічних процесів у вітчизняних організаціях.

Таким чином, цілеспрямоване формування зазначених компетенцій у процесі навчання у технікумі забезпечує розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії як інтегрованої характеристики їхньої готовності до професійної діяльності.

1.4. Переваги й недоліки чинної методики навчання дисципліни «Економічна теорія» студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія»

Функціонування та розвиток будь-якої держави ґрунтуються на дієвій економічній системі, що забезпечує задоволення потреб населення та формування певного рівня його добробуту. Як зазначав лауреат Нобелівської премії Василь Леонтьєв, економіка держави являє собою складну систему, у якій кожен елемент перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими. Економічна система — це цілісна структура, що об'єднує закономірно пов'язані явища й процеси економічної діяльності. Вона вирізняється складністю та багатогранністю, де всі складові перебувають у взаємозалежності й не існують автономно. Якісна однорідність такої системи не є абсолютною, оскільки можливе виникнення елементів нової якості, що відповідають етапам розвитку продуктивних сил та виробничих відносин. Основною складовою економічної системи виступає суспільне виробництво та процес відтворення, що реалізує відносини власності. У сучасних умовах глобалізації існують різні моделі економічних систем, а економісти пропонують різноманітні підходи до їх класифікації, що впливає на визначення типів і моделей економічних систем. Актуальність дослідження цього питання зумовлена необхідністю розуміння природи економічних систем, їх походження, внутрішніх чинників розвитку та закономірностей функціонування. Це має як теоретичне, так і практичне значення, оскільки знання цих закономірностей є

важливим для формування ефективної економічної політики держави. Метою навчальної дисципліни є розвиток у студентів системного економічного мислення та формування компетентностей щодо обґрунтування критеріїв класифікації економічних систем, виокремлення основних типів і моделей сучасних економік, а також визначення їхніх сутнісних ознак та властивостей у процесі розвитку.

Основні завдання навчальної дисципліни полягають у забезпеченні комплексної теоретичної підготовки, необхідної для глибокого розуміння економічних процесів та явищ. До ключових завдань належать:

- формування ґрунтовних знань у сфері теоретичної економіки, опанування понятійного та категоріального апарату, засвоєння економічних концепцій і моделей функціонування економічних систем;
- створення цілісного уявлення про природу та закономірності соціально-економічного розвитку суспільства, механізми відтворення та економічного зростання;
- формування знань про сутність економічних законів, основні напрями економічного розвитку, мотиви та поведінкові стратегії суб'єктів господарювання в межах конкретної економічної системи;
- дослідження закономірностей економічного життя та їх відображення у категоріях, принципах, законах і моделях економіки;
- поглиблене вивчення механізмів ефективного використання обмежених ресурсів в умовах ринкової економіки та особливостей таких процесів у трансформаційних економіках;
- оволодіння методами ефективного господарювання та державного регулювання економічної діяльності в умовах глобалізаційних викликів;
- набуття практичних умінь аналізу економічних процесів і явищ, застосування теоретичних знань для оцінки ефективності економічних систем на макрорівні;
- усвідомлення стратегічних напрямів розвитку національної економіки з урахуванням міжнародного досвіду глобальних цивілізаційних змін.

Методи вивчення дисципліни передбачають аналіз та систематичне дослідження наукових джерел, праць видатних вітчизняних і зарубіжних учених,

застосування методу порівняння — зіставлення різних наукових підходів і позицій з обраної теми. Особливе значення мають методи аналізу та синтезу, структурно-функціональний підхід, історико-хронологічний та критичний аналіз літературних джерел.

Предмет дисципліни охоплює процес формування економічних систем та оцінку ефективності різних типів і моделей цих систем.

Місце дисципліни в навчальному процесі полягає у створенні фундаменту економічної підготовки фахових молодших, що забезпечує подальше опанування професійних компетенцій у сфері економіки та управління.

Вивчення дисципліни ґрунтується на знаннях, здобутих у рамках економічної теорії, міжнародної економіки, політичної економії, управління витратами, стратегічного управління підприємством та державного регулювання економіки.

Мета навчальної дисципліни — формування у студентів системного розуміння методології створення та оцінки ефективності економічних систем і їх окремих складових.

Знання та вміння, що набуваються в процесі вивчення дисципліни.

Студент після опанування дисципліни повинен знати:

- сутність, структуру та механізми формування економічних систем;
- основні класифікаційні підходи до економічних систем;
- цивілізаційний і формаційний підходи у вивченні економіки;
- типологію та моделі економічних систем;
- особливості функціонування національних та міжнародних економічних систем;
- закони та закономірності розвитку економічних систем;
- рівні організації економічної системи;
- процес формування світового господарства через інтернаціоналізацію виробництва;
- ключові теоретичні засади формування та функціонування економічних систем і сучасні тенденції їх розвитку;

- основні проблеми економічної теорії та їх зв'язок із соціально-економічними процесами;
- принципи й закони функціонування ринкової економіки на мікро-, макро- та мегарівнях;
- основи культури економічного мислення та системного підходу в аналізі економічних проблем;
- причини, межі та форми державного регулювання економіки на різних етапах розвитку.

Студент після опанування дисципліни повинен вміти:

- користуватися категоріальним апаратом економічної теорії, основними моделями та методами аналізу економічних явищ і процесів;
- виконувати розрахунки основних економічних показників;
- аналізувати засоби формування економічних систем;
- застосовувати теоретичні моделі та методи економічного аналізу у професійній діяльності та повсякденному житті;
- виявляти економічні проблеми на макрорівні та пропонувати шляхи їх вирішення;
- оцінювати ефективність економічних систем;
- здійснювати роботу з науковими, навчальними та довідковими джерелами, у тому числі з інтернет-ресурсів з економічної тематики;
- збирати, систематизувати та аналізувати економічну інформацію, аргументовано відстоювати власну позицію у письмовій та усній формах, брати участь у професійних дискусіях;
- застосовувати методи економічних досліджень для оцінки ефективності різних економічних систем, їх підсистем та окремих компонентів.

Організація навчального процесу: теоретичні знання, отримані на лекційних заняттях, закріплюються під час практичних занять та самостійної роботи студентів. Для успішного опанування дисципліни «Економічна теорія» студенти мають виконати повний комплекс навчальних завдань, включаючи самостійну роботу з тем, передбачених навчальною програмою.

Особлива увага приділяється роботі з науковою літературою та спеціалізованими джерелами. Студенти заочної та дистанційної форм навчання виконують контрольну роботу, у якій відображено основні питання соціально-економічного розвитку, ринкової економіки, мікро- та макроекономіки. Варіанти завдань визначаються відповідно до літери прізвища студента, що забезпечує індивідуалізацію навчального процесу.

У цих методичних рекомендаціях наведено перелік документів та реєстрів бухгалтерського обліку, а також форми звітності, що використовуються під час розв'язання навчальних задач. Економічна теорія є галуззю спеціалізованих економічних знань, що має значне прикладне значення в сучасному суспільстві. Вона інтегрується з більшістю дисциплін — як загальноосвітніх, так і спеціальних. При розрахунках податків в межах економічної теорії застосовуються математичні методи та статистичні угруповання. Без дотримання вимог чинного законодавства більшість стандартів щодо якості облікової інформації втрачають свій практичний сенс.

Оцінювання знань студентів денної форми навчання здійснюється шляхом поточного та підсумкового контролю, що враховує різні форми занять, передбачені навчальною програмою: лекції, семінари, практичні заняття, самостійну роботу та виконання індивідуальних завдань. Контроль знань може проводитися такими способами:

1. Оцінювання під час семінарських та практичних занять;
2. Виконання індивідуального навчально-дослідного завдання;
3. Виконання завдань самостійної роботи;
4. Проведення проміжних тестів;
5. Поточно-модульний контроль;
6. Підсумковий письмовий іспит.

Оцінювання під час семінарів, практичних занять та виконання індивідуальних завдань здійснюється за наступними критеріями:

1. рівень розуміння та засвоєння теоретичних основ і методології розглянутих проблем;
2. глибина засвоєння фактичного матеріалу дисципліни;

3. знайомство з рекомендованою літературою;
4. здатність поєднувати теорію з практикою при аналізі ситуацій та виконанні індивідуальних завдань;
5. логічність, структура та стиль викладу матеріалу у письмових роботах та усних виступах, аргументація власної позиції, уміння робити узагальнення та висновки.

Максимальна оцінка виставляється за умови відповідності відповіді або індивідуального завдання усім зазначеним критеріям. Відсутність одного чи кількох елементів знижує оцінку відповідно. При оцінюванні враховується також якість, самостійність та своєчасність виконання завдань згідно з графіком навчального процесу. У разі невиконання вимог оцінка може бути знижена на розсуд викладача.

Проблема професії, професіоналізму та компетентності, як зауважує дослідник сучасних інноваційних підходів до навчання Стрельников В.Ю., є однією з найактуальніших у педагогіці, соціології, психології, методиці викладання, економіці та політології. Мета професійної діяльності майбутнього спеціаліста визначається суспільними потребами та формулюється у вигляді певних стандартів професіоналізму. Студент має усвідомлювати і розвивати в собі якості, притаманні компетентному фахівцю, які, за словами американського психолога Жд. Брунера, утворюють «ефективну модель компетентності». Аналогічно, викладач вищого навчального закладу, володіючи науковими знаннями, повинен мати ґрунтовні знання з дидактики. Зокрема, Вербило О.Ф. визначив дванадцять методичних елементів, які потребують спеціальної підготовки викладача при викладанні бухгалтерського обліку в агропромисловому комплексі.

Місце дисципліни в системі підготовки фахівця визначається рівнем попередніх знань студентів з економічної теорії. Зміст дисципліни сприяє розвитку здатності вирішувати професійні проблеми та формуванню професійних компетенцій. Кожна тема дисципліни має своє значення та особливості викладання, що враховуються при методичній організації навчального процесу.

Відповідно до державного стандарту вищої освіти, дисципліна включає такі модулі: «Вступ до економічної теорії. Загальні засади соціально-економічного розвитку суспільства», «Теоретичні основи ринкової економіки», «Теоретичні основи мікроекономіки» та «Теоретичні основи макроекономіки. Сучасне світове господарство».

Спеціальна мета дисципліни полягає у формуванні в студентів усвідомленого розуміння нових знань та навичок, розвиток інтелектуального потенціалу. Наприклад, студенти мають засвоїти, що витрати на продукцію та виробнича собівартість є взаємозамінними поняттями, та вміти їх визначати.

Виховання є важливою складовою успішної соціалізації студента. Рівень виховання у закладі фахової освіти значною мірою визначає подальший розвиток професійних і особистісних якостей молодого спеціаліста. Методична структура теми має бути чітко визначена, що сприяє розумінню послідовності облікового процесу та обґрунтуванню управлінських рішень.

Студент повинен усвідомлювати, що обсяг годин, відведених на лекції, та базові підручники вимагають систематичної підготовки. Кожна лекція має починатися з опрацьованого конспекту викладача та підготовлених запитань, які виникли під час самостійної роботи. Важливо засвоювати матеріал послідовно, виконуючи завдання самостійної та індивідуальної роботи протягом семестру та здійснюючи регулярний самоконтроль через тестування з обов'язковим збереженням результатів.

Визначення методів реалізації дидактичних принципів навчання за конкретною темою здійснюється з урахуванням їх педагогічної сутності, вимог до застосування в процесі вивчення економічної теорії та відображення змісту навчального матеріалу. Викладач перед початком занять має брати до уваги існуючу систему дидактичних принципів, спираючись на три ключові фактори: положення загальної теорії навчання, закономірності організації викладання у закладах вищої освіти та специфіку змісту управлінського обліку як наукової дисципліни, навчального курсу та практичної діяльності.

Серед основних дидактичних принципів у вищій освіті виділяють такі: науковість, доступність, взаємозв'язок теорії з практикою, системність і

послідовність, поєднання наочності з розвитком абстрактного мислення, свідома активність та самостійність, міцність знань, гармонійне поєднання командної роботи та індивідуального підходу, виховно-розвивальний характер навчання з опорою на проблемний підхід. У практичній діяльності викладання зазначені принципи реалізуються лише у їх системному поєднанні, при цьому пріоритет віддається принципу науковості.

Втілення принципу науковості починається з добору найсуттєвішого наукового матеріалу, що сприяє чіткому та глибокому сприйняттю об'єктів управлінського обліку, а також формуванню в студентів уміння оперувати новими термінами, визначеннями та поняттями. Сучасний підхід до реалізації цього принципу передбачає, що якість підготовки випускника визначається не лише обсягом засвоєної наукової інформації, а й рівнем володіння методикою її застосування та здатністю системного осмислення навчального матеріалу. Виконання цього принципу сприяє формуванню вміння логічно аргументувати наукові положення, глибоко розуміти дисциплінарні концепції та точно використовувати наукові визначення відповідно до чинних норм обліку витрат та доходів.

Одним із важливих аспектів реалізації принципу науковості є залучення студентів до науково-дослідної діяльності кафедри. Наявність на відділенні власної наукової школи створює можливості для розвитку студентів у рамках наукових гуртків, семінарів та клубів, що сприяє поглибленню їхніх знань та формуванню наукових інтересів. Це дозволяє студентам отримати розуміння процесу становлення управлінського обліку як нової дисципліни та його взаємозв'язку з іншими галузями економічних знань.

Викладач має порівнювати та узагальнювати результати наукових досліджень у галузі управлінського обліку, визначати переваги та недоліки різних авторських позицій, що студенти повинні досліджувати в процесі самостійної наукової роботи. Така діяльність реалізується через підготовку рефератів, курсових, дипломних та магістерських робіт за темами, що стосуються дискусійних питань управлінського обліку. Важливим є визначення суміжних зон науки, адже управлінський облік інтегрується в ширший контекст управлінських

дисциплін, базові знання з яких студенти отримують на попередніх етапах навчання.

Заклади освіти мають постійно оновлювати навчальні дисципліни, впроваджуючи сучасний науковий матеріал, структурований у логічній послідовності та ілюстрований із використанням сучасних технічних засобів навчання. Це забезпечує реалізацію принципу доступності знань та ефективної взаємодії з аудиторією. Викладач визначає обсяг та зміст матеріалу для різних форм занять, а також обсяг самостійної роботи студентів, що займає значну частину навчального процесу.

Для ефективного засвоєння економічної теорії необхідно забезпечити її наочність: заздалегідь готувати тексти законів, схеми, графіки, таблиці та розрахунки. Водночас зміст і форма подання матеріалу повинні бути зрозумілими для студентів, а робота з наочними матеріалами доповнюватися інтерактивною діяльністю в аудиторії.

Важливим є врахування індивідуальних особливостей студентів, їхніх наукових інтересів та доступу до інформації, що зумовлює необхідність розробки диференційованих індивідуальних завдань у процесі практики та науково-дослідної роботи. Активність студентів є ключовою умовою професійного становлення. Інтерактивне навчання створює умови для рівноправної взаємодії, розвитку діалогу, обміну знаннями та досвідом, а також стимулює творчість, самоаналіз та самореалізацію.

З метою оцінювання рівня пізнавальної активності студентів було здійснено анкетування, охопивши студентів другого та третього курсів. У дослідженні взяли участь 73 респонденти денної форми навчання, які здобувають освіту за спеціальністю «Комп'ютерна інженерія». Опитування проводилося анонімно, що забезпечувало вільне висловлення особистих суджень респондентів відповідно до запитань анкети (див. додаток А). Результати опитування представлені у вигляді таблиць та графічних ілюстрацій, що надають можливість детального аналізу відповідей.

Отримані дані свідчать, що більшість студентів — 39 осіб (53,4%) — не виявили бажання проходити практику на підприємствах у період навчання в

Харківському радіотехнічному технікумі. Водночас 30 респондентів (39%) висловили зацікавленість у такій формі професійної підготовки, що вказує на сформовану у них професійну спрямованість та мотивацію до набуття практичного досвіду.

1.5. Психологічний вимір активного засвоєння досвіду студентами закладами фахової передвищої освіти

В.Б. Шапар розглядає пізнавальну діяльність як сукупність пошукових дій, спрямованих на відкриття нових фактів, теоретичних знань та методів діяльності, що сприяють створенню принципово нових духовних та матеріальних цінностей. Існує кілька форм пізнання: наукове, буденне, художнє та релігійне.

С.Л. Рубінштейн визначає пізнання як загально-історичний процес творчої діяльності людей, що формує систему знань, на основі яких виникають цілі та мотиви їхніх дій. У свою чергу, С.У. Гончаренко у «Українському педагогічному словнику» трактує пізнання як цілеспрямований процес активного відображення об'єктивної реальності у свідомості людини. Він підкреслює, що пізнання є специфічною формою вищого рівня відображення, здатною виходити за межі існуючого стану речей та охоплювати можливі перспективи розвитку, у тому числі майбутнє.

Пізнавальна діяльність є складною системою, що об'єднує елементи, які реалізують навчально-пізнавальні цілі, виконуючи орієнтувальну, виконавчу та контрольну-коригуючу функції. На рівні структурних одиниць пізнавальної діяльності виділяють пізнавальні дії, які характеризуються усвідомленістю мети та логічною послідовністю дій, спрямованих на її досягнення. Отже, пізнавальна діяльність — це свідомий, цілеспрямований та результативний процес, пов'язаний із вирішенням пізнавальних завдань.

У навчальному процесі пізнавальна діяльність студента виступає як процес переходу від незнання до знання, від неперсоніфікованого розуміння предметного світу до засвоєння наукових знань. Активність у навчанні визначається стабільним інтересом до матеріалу, здатністю до його розуміння, подолання

труднощів та застосування мисленнєвих операцій — аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення.

Сучасна дидактика виділяє три рівні пізнавальної активності:

1. **Відтворююча активність** — спрямована на запам'ятовування та відтворення матеріалу, але не передбачає поглиблення знань.
2. **Інтерпретуюча активність** — орієнтована на усвідомлення матеріалу та застосування знань у нових умовах, з активним пошуком способів подолання труднощів.
3. **Творча активність** — найвищий рівень, що передбачає пошук нових підходів та рішень, прагнення до інновацій та наполегливе досягнення цілей.

Активність у навчанні — це якість діяльності студента, що відображає його ставлення до змісту та характеру навчальної роботи, а також здатність мобілізувати зусилля для досягнення пізнавальних цілей. Активізація пізнавальної діяльності студентів — важливий напрям педагогічної роботи, що забезпечує підвищення якості навчального процесу та розвиток творчих здібностей учнів.

Філософські та психолого-педагогічні підходи до вивчення активності підкреслюють її багатогранний характер. Активність розглядається як напруга розумових сил, прояв ініціативи, інтересу та здатності змінювати навколишню дійсність відповідно до власних потреб, цілей та поглядів. З позицій дидактики навчально-пізнавальна активність трактується як особистісна риса, що проявляється у готовності та прагненні до навчальної діяльності, у вмінні обирати оптимальні шляхи досягнення мети.

Дослідники виділяють різні аспекти пізнавальної активності: вольовий, емоційний та інтелектуальний. Вона розглядається як процес, що включає мотивацію, самоорганізацію та здатність до творчого пошуку. Активізація навчально-пізнавальної діяльності — це організований педагогічний процес, що передбачає застосування форм і методів, які стимулюють інтерес студентів, активізують їхню діяльність та сприяють глибокому засвоєнню знань.

Мотиваційна складова пізнавальної активності включає потреби, які змушують особистість діяти певним чином. За теоріями мотивації, мотивація — це механізм вибору форм поведінки відповідно до психофізіологічного стану індивіда та його цілей. А. Маслоу підкреслював, що потреби мають ієрархічну структуру, і зацікавленість у пізнавальній діяльності може виникати як з прагматичних інтересів, так і з потреби самоствердження.

Соціологічні дослідження показують, що студенти переважно керуються соціальною мотивацією (матеріальні стимули, професійні перспективи, диплом), а пізнавальні мотиви посідають другорядне місце. Це підкреслює необхідність впровадження інноваційних методів навчання, які б стимулювали внутрішню мотивацію та творчий потенціал студентів.

Визначено, що пізнавальна діяльність має кілька рівнів: зовнішню, внутрішню, виконавчу та творчу. Творча активність є вищим рівнем, що проявляється у прагненні студента до глибокого розуміння предмета, пошуку нових рішень та внесення інновацій у процес навчання.

Таким чином, пізнавальна діяльність розглядається як складна цілісна система, що включає конвергентні здібності, креативність, здатність до навчання, пізнавальні стилі та самооцінку. Успішна активізація такої діяльності потребує цілеспрямованої роботи викладача та створення умов для розвитку інтелектуальних, вольових і творчих здібностей студентів.

Етапи пізнавальної діяльності та їх особливості.

Пізнавальна діяльність включає кілька ключових етапів:

- Сприймання (безпосереднє або опосередковане);
- Розуміння (усвідомлення, осмислення, інсайт);
- Запам'ятовування (первинне, поточне, підсумкове);
- Узагальнення та систематизація;
- Застосування (теоретичне або практичне).

Компоненти пізнавальної діяльності не утворюють лінійну послідовність, а взаємопов'язані у діалектичній структурі. Це означає, що моделювання навчального процесу повинно враховувати особливості їх взаємодії.

Сприймання є початковим етапом пізнавальної діяльності. Воно здійснюється безпосередньо через органи чуття або опосередковано — через вербальну інформацію, друковані джерела чи цифрові засоби. Для підвищення ефективності цього етапу необхідно формувати усвідомлення студентами значення знань. Важливу роль у цьому відіграє мотивація та практична діяльність.

Етап **розуміння** передбачає глибоке усвідомлення суті явищ і процесів, встановлення зв'язків між фактами та їх причинно-наслідкових відносин. Він сприяє розвитку інтелектуальних здібностей та інтересу до навчання. Розуміння є передумовою ефективного запам'ятовування, адже поспішне запам'ятовування без осмислення створює психологічні бар'єри та веде до догматизму. Тому важливо спрямовувати студентів на виділення ключових знань, необхідних для формування наукового світогляду та практичних умінь. Процес засвоєння знань має спіралеподібний характер, де попередні знання слугують основою для подальшого розвитку пізнавальної діяльності.

Етап **узагальнення та систематизації** завершує процес учіння. Узагальнення передбачає виокремлення й об'єднання характерних властивостей класу об'єктів, перехід від конкретного до загального. Систематизація передбачає структурування знань у логічну систему на основі певних принципів. Це можливо лише за умов ретельної розумової роботи на попередніх етапах. На цьому етапі формулюються закони, правила та закономірності, встановлюються взаємозв'язки явищ у системі навчальної дисципліни.

Практика виступає ключовим індикатором пізнавальної діяльності на всіх її етапах. Застосування здобутих знань і навичок є заключним етапом навчального циклу. Якщо студент не бачить практичного застосування знань, це знижує мотивацію й гальмує процес пізнання.

Формування компетентності майбутніх фахівців має ґрунтуватися на інтеграції знань, умінь, навичок та соціальних якостей особистості. Така цілісність є визначальною умовою підготовки висококваліфікованих спеціалістів.

Навчання розглядають як:

- процес передачі та активного засвоєння знань, умінь, навичок та способів пізнавальної діяльності, необхідних для освіти особистості;

- взаємодію викладача та учня, що полягає у передачі знань та формуванні здатності до самостійного пізнання й розвитку впродовж життя.
- навчання є процесом взаємодії між педагогом та учнем, у результаті якого відбувається засвоєння знань, формування умінь та розвиток навичок. Педагог може здійснювати навчальний процес як безпосередньо, так і опосередковано, використовуючи систему навчальних завдань.

Таблиця 1.1

Умови та напрями підготовки компетентних фахівців у фаховій передвищій освіті

Умови підготовки фахівців	Основні напрями підготовки
Навчальний процес	Спільна діяльність педагогів і студентів, спрямована на реалізацію освітніх завдань.
Оволодіння знаннями, уміннями та навичками	гуманітарні та соціально-економічні знання; знання з загальнонаукових дисциплін; спеціалізовані (профільні) знання; знання виробничих процесів, галузевих та політехнічних основ; дослідницькі знання та вміння; професійні уміння, навички та компетенції
Формування соціальних якостей фахівця	національна гідність, громадянська позиція, патріотизм; науковий світогляд; усвідомлення важливості безперервного навчання; розвиток морально-духовних якостей; формування професійної культури; загальна культурна компетентність

Метою освітнього процесу є свідоме опанування студентами базових знань у галузі науки, набуття відповідних умінь та навичок, а також всебічний розвиток їхніх пізнавальних здібностей.

Навчання являє собою процес, що включає два взаємопов'язані компоненти – викладання та учіння. Він здійснюється в межах дидактичної системи, до складу якої входять учасники освітнього процесу (викладачі та студенти), цілі навчання, зміст навчального матеріалу, методи, засоби та форми організації навчання.

Викладання – це цілеспрямована педагогічна діяльність, що полягає в реалізації навчальних цілей та завдань, організації і регулюванні пізнавальної активності студентів. У результаті цього процесу забезпечується передача знань, їх сприйняття, усвідомлення, закріплення та застосування на практиці. Це, у свою чергу, сприяє розвитку й вихованню студентів.

Учіння – це самостійна діяльність студентів, спрямована на опанування системних знань та розвиток власного досвіду пізнання. Воно включає процеси засвоєння нових знань, умінь і навичок, набуття здатності самостійно застосовувати їх, а також розвиток комунікативних навичок у взаємодії з викладачем та колегами. Учіння можна визначити як пізнавальну діяльність, яка передбачає:

- засвоєння інформації про суттєві властивості світу для ефективної організації інтелектуальної та практичної діяльності;
- опанування методів та операцій пізнавальної роботи;
- формування здатності застосовувати набуті знання для досягнення поставлених цілей і контролю за виконанням завдань.

Знання – це структурована система понять, теоретичних уявлень, фактів, наукових теорій і законів, які відображають суттєві аспекти дійсності та закріплюються в свідомості людини. Воно є формою засвоєння результатів пізнавальної діяльності та адекватного відображення зовнішнього і внутрішнього світу у вигляді понять, думок і теорій.

Уміння – це свідомо здатність діяти на основі набутих знань. Їх формування відбувається через аналітично-синтетичний процес, що включає етапи усвідомлення, оволодіння та реалізації.

Навички – це автоматизовані дії, що виконуються без помилок і потребують мінімальної свідомої уваги. Вони формуються шляхом тривалого та систематичного виконання відповідних умінь.

Уміння та навички поділяються на теоретичні, що ґрунтуються на правилах оперування поняттями, та практичні, що передбачають виконання конкретних дій за допомогою методів, моделей або матеріалів.

Закономірності навчання – це об'єктивні та стабільні зв'язки, що визначають ефективність освітнього процесу. Загальні закономірності впливають на всю дидактичну систему та визначають комплекс факторів, які визначають результативність навчання, тоді як конкретні закономірності діють на окремі його компоненти.

Дидактичні принципи – це керівні ідеї та вимоги, які визначають організацію й реалізацію навчання. Вони формулюються залежно від цілей і завдань освіти, а також визначають зміст, методи та форми навчання, забезпечуючи його ефективність. Принципи виконують регулятивну функцію та є основою формування методик викладання окремих дисциплін.

Я.А. Коменський, як один із засновників дидактики, підкреслював, що освіту слід починати з виховання. У своїх працях він виокремлював три основні принципи навчання: виховуючий характер навчання, його зв'язок із життям та відповідність віковим особливостям учнів. Він наголошував, що зміст освіти має бути енциклопедичним, посильним і доцільним, а організація навчання – ґрунтуватися на принципі наочності, систематичності, свідомості та активності.

Я.А. Коменський особливо виділяв принцип наочності, формулюючи його як «золоте правило дидактики»: усе, що можливо, має подаватися для сприйняття через органи чуття. Використання наочних матеріалів – моделей, муляжів, ілюстрацій – він вважав ключовим засобом активізації навчального процесу та розвитку пізнавальних здібностей студентів.

З філософської перспективи процес пізнання розглядається як відтворення об'єктивної реальності у свідомості людини; без такого відображення пізнання взагалі не існує. Ефективність сприйняття інформації значною мірою залежить від гармонійного поєднання вербальних та візуальних форм її подання. Це особливо актуально з огляду на необхідність періодичної зміни фокусу уваги аудиторії з метою стимулювання процесу запам'ятовування. Тривалість лекцій у півтори години перевищує природні можливості людини зберігати концентрацію: за даними психофізіології, увага зберігається в середньому 15–20 хвилин. Ігнорування цього факту зумовлює значне зниження ефективності сприйняття, особливо у другій половині заняття. Досвідчені викладачі помічають ознаки втрати уваги та застосовують різні методичні прийоми для її відновлення — наприклад, наводять практичні приклади або розповідають цікаві випадки. Проте найбільш дієвим засобом є використання технічних засобів навчання.

Слід зауважити, що наведені показники сприйняття й запам'ятовування не враховують вплив суб'єктивних факторів викладання. Для забезпечення

ефективності навчального процесу необхідними є візуалізація, наочність, використання схем і графіків — тих елементів, які концентрують інформацію, а не просто передають її в словесній формі. При цьому, як зазначав Я.А. Коменський, роль наочності не слід переоцінювати: він розглядав її як один із принципів, проте не універсальний.

Принцип свідомості й активності навчання, сформульований Коменським, передбачає, що навчання має ґрунтуватися на розумінні сутності предметів та явищ. Він наголошував, що свідоме знання включає не лише розуміння, а й практичне застосування отриманих знань. Коменський застерігав проти викладання, яке обмежується теоретичним знанням, але не передбачає практичної діяльності, вважаючи це формою педагогічної «мертвої науки». Усвідомлене навчання передбачає активну участь учня, його творчий підхід; пасивність та лінь учнів він розглядав як головні перешкоди для ефективного пізнання.

Я.А. Коменський заклав основи наукової дидактики, вперше сформулювавши цілісну систему принципів навчання, об'єднаних провідним — принципом природовідповідності. Подальші педагогічні концепції розвивали й доповнювали цю систему, проте критерієм їх цінності залишалася мета навчання. Реалізація принципів здійснюється через систему правил, що визначають конкретні дії викладача та студента, ґрунтуючись на логіці навчального процесу.

У будь-якій формі навчальної діяльності — лекції, семінарі чи практичному занятті — реалізується не окремий принцип, а їх комплекс, який у взаємодії створює оптимальні умови для навчання. Педагоги різних епох моделювали навчальні процеси з урахуванням цих принципів та розробляли правила, що забезпечують їх ефективність. Ці правила виступають інструментом побудови алгоритму дій, що полегшує процес навчання.

Серед традиційних принципів дидактики принцип науковості вимагає відповідності змісту освіти сучасним науковим досягненням. Студенти повинні отримувати достовірні факти та знання, розуміти сутність наукових законів, оволодівати методами досліджень, знайомитися з різними напрямками наукових пошуків і перспективами розвитку науки. У сучасних умовах, коли обсяг інформації значно зростає, викладачам необхідно постійно оновлювати зміст

навчальних матеріалів, знайомити студентів із новими джерелами та залучати їх до самостійного опрацювання актуальної наукової інформації.

Принцип систематичності й послідовності передбачає впорядковане освоєння знань, що відповідає логіці науки та розумовим можливостям студентів. Кожен етап навчання має базуватися на попередньому рівні знань, формуючи основу для подальшого розвитку. Цей процес можна представити у вигляді моделі концентричної спіралі, де кожен рівень знань розширює та поглиблює попередній.

Потреба дотримання принципів систематичності та послідовності у навчальному процесі зумовлена самою природою розвитку знань. Як зазначав Я.А. Коменський, подібно до того, як у природі все взаємопов'язано, навчання також має відбуватися у логічному взаємозв'язку.

Принцип систематичності й послідовності поширюється й на рівень міжпредметних зв'язків. Формування таких зв'язків слід враховувати вже на стадії розробки робочих навчальних планів для конкретних спеціальностей. Наприклад, у системі підготовки педагогічних кадрів у закладах вищої освіти навчальні дисципліни повинні бути організовані у логічному порядку, що забезпечує поступове формування професійних компетенцій: від вступу до педагогічної спеціальності, через вивчення вікової фізіології, загальної, вікової та педагогічної психології, педагогіки до спеціальних методик. Аналогічна системність має бути притаманна всім циклам дисциплін у межах навчального плану.

Принцип свідомості навчання ґрунтується на положенні, що знання стають цінністю лише за умови їх усвідомленого засвоєння. Засвоєння знань відбувається через активну, цілеспрямовану діяльність здобувача освіти. Рівень усвідомленості навчання залежить від сформованості мотивів, розуміння значущості знань для майбутньої професійної діяльності та створення умов для самостійної пізнавальної роботи. Значну роль відіграє й рівень оволодіння студентами методами навчальної праці. Тому важливо під час вивчення кожної теми забезпечувати її зв'язок із майбутньою професійною діяльністю. Практична

діяльність виступає стимулом пізнання та критерієм перевірки достовірності здобутих знань.

Принцип активності та самостійності у навчанні впливає з закономірності пізнавальної діяльності, відповідно до якої знання формуються в результаті власної розумової праці особистості. Самостійна діяльність є фундаментом інтелектуального розвитку, формування стійких мотивів та ґрунтовних знань. Враховуючи природну схильність людини до активної діяльності, педагог має створювати умови, що стимулюють участь студентів у пізнавальній роботі на всіх етапах навчального процесу. Надмірне спрощення навчального матеріалу або його повне роз'яснення викладачем сприяє формуванню пасивної, споживацької позиції здобувача освіти та знижує ефективність розвитку його професійних компетенцій.

Принцип наочності обґрунтований особливостями пізнавального процесу, де спостереження виступає первинною формою засвоєння інформації, а зорове сприйняття є основою першої сигнальної системи. Застосування наочних засобів у навчанні сприяє інтеграції конкретного й абстрактного, теоретичного й практичного. Педагоги різних епох (Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, В.О. Сухомлинський та ін.) надавали великого значення цьому принципу, використовуючи ілюстративні засоби (схеми, діаграми, карти, графіки тощо) для розвитку логічного мислення студентів.

Принцип ґрунтовності базується на суті навчання, яке передбачає глибоке засвоєння знань, формування умінь і навичок, що забезпечують подальший прогрес у навчальній діяльності та розвиток наукового світогляду. Ґрунтовні знання характеризуються усвідомленістю, системністю та практичною значущістю, стаючи інструментом мисленнєвої діяльності. Для їх досягнення важливий повний цикл навчально-пізнавальних дій: сприйняття, усвідомлення, запам'ятовування, систематизація, узагальнення та застосування на практиці. Значущою умовою є тривале повторення навчального матеріалу, що забезпечує його закріплення в довготривалій пам'яті.

Сучасна практика навчання у закладах вищої освіти демонструє, що традиційна система часто не сприяє реалізації принципу ґрунтовності. Наявність

диспропорцій між лекційними та практичними заняттями, недостатній час для практичної роботи, домінування колективної діяльності, а також недосконале забезпечення самостійної роботи студентів знижують ефективність засвоєння знань. Формальна оцінка результатів навчання не завжди відображає реальний рівень знань, адже студенти часто орієнтуються на тимчасове запам'ятовування, що не сприяє формуванню стійких професійних компетенцій. Тому важливо впроваджувати рівномірно організовані форми навчання, що замінюють стресову сесійну систему (модульно-рейтингову, кредитно-модульну тощо).

Принцип зв'язку навчання з практикою та життям ґрунтується на гносеологічних, соціологічних та психологічних закономірностях, відповідно до яких практика є поштовхом для пізнання та критерієм перевірки знань. Розвиток здатності студента застосовувати знання у реальних умовах професійної діяльності є ключовим показником ефективності навчання. Перевантаженість навчальних планів непотрібними дисциплінами знижує їх практичну цінність, тому доцільно включати лише ті предмети, що забезпечують спеціальну підготовку та загальноосвітній розвиток.

Принцип єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання відображає його комплексний характер. Під час навчання відбувається опанування знань і вмінь, формування наукового світогляду, інтелектуальний розвиток та становлення морально-духовних якостей особистості. Викладач має організовувати навчальний процес так, щоб забезпечити реалізацію цього принципу, створюючи умови для взаємопроникнення освітніх, розвивальних та виховних завдань.

Зазначені дидактичні принципи утворюють цілісну систему, що визначає ефективність взаємодії педагога та студента у процесі навчання в закладах фахової передвищої освіти.

1.6. Теоретичні передумови активізації пізнавальної діяльності студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія» у процесі навчання дисципліни «Економічна теорія»

Сучасні тенденції у розвитку освіти свідчать про поступовий відхід від застарілої парадигми навчання на користь особистісно орієнтованої моделі. Такий підхід дозволяє більш повно розкрити індивідуальні особливості студентів, сприяє формуванню компетенцій, необхідних для їх подальшої самореалізації в умовах динамічного соціального середовища. Орієнтація на розвиток здібностей і схильностей студентів, підвищення рівня їх освітньої та професійної підготовки, а також формування умінь самостійно здобувати, аналізувати та практично застосовувати знання потребує від викладачів закладів вищої освіти творчого та нестандартного підходу. Це передбачає вдосконалення змісту освіти, розробку нових форм і методів навчання, які не лише забезпечують ефективне засвоєння матеріалу, а й стимулюють розвиток творчого мислення.

У контексті цього визначаються такі інноваційні підходи:

1. Використання комбінованих технологій навчання економічних дисциплін, що передбачає інтеграцію традиційних методик із технологіями модульного навчання.
2. Моделювання реальних економічних явищ і ситуацій для розвитку професійних здібностей студентів та формування навичок вирішення типових завдань професійної економічної діяльності.
3. Стимулювання систематичної роботи студентів шляхом застосування персонального кумулятивного коефіцієнта.
4. Комплексна діагностика результатів засвоєння знань із застосуванням персонального кумулятивного коефіцієнта, різнорівневого тестування та усного опитування.
5. Використання практики формалізації тестових матеріалів у вигляді структурно-логічних схем для відображення змісту економічних дисциплін.
6. Ознайомлення студентів із закономірностями акмеології та методами їх реалізації.
7. Формування навичок роботи з нормативно-правовими документами у сфері професійної освіти.

За оцінкою дослідника інноваційних освітніх підходів Стрельнікова В.Ю., питання професії, професіоналізму та компетентності є одними з найбільш

актуальних у сучасних педагогічних, соціологічних, психологічних, методичних та економічних дослідженнях. Мета професійної діяльності майбутнього спеціаліста визначається суспільними запитами й конкретизується у вигляді певних стандартів професійної компетентності. Досягнення цього рівня вимагає від студента усвідомлення та цілеспрямованого розвитку якостей, притаманних авторитетному фахівцю, що утворюють, за визначенням американського психолога Дж. Брунера, «ефективну модель компетентності».

Цей принцип справедливий і щодо викладача, який, окрім глибоких фахових знань, має володіти основами дидактики. Так, Вербило О.Ф. виокремив дванадцять ключових методичних складових, що потребують спеціальної підготовки викладача під час проведення занять з бухгалтерського обліку в агропромисловому комплексі.

У результаті аналізу можна виділити ключові складові методики викладання економічної теорії:

1. Визначення місця дисципліни у системі підготовки висококваліфікованого фахівця відповідного рівня та спеціальності, що передбачає врахування попереднього рівня підготовки студентів, зокрема базових знань з економіки.
2. Окреслення ролі конкретної теми у структурі дисципліни, визначення її значущості, особливостей викладання та засвоєння матеріалу.
3. Формулювання мети навчання, що включає реалізацію загальноосвітніх, виховних, спеціальних, економічних та психолого-педагогічних завдань. Наприклад, загальноосвітньою метою окремої теми з дисципліни «Економічна теорія» може бути ознайомлення студентів із базовими поняттями сучасної економіки, механізмами поведінки економічних суб'єктів у ринкових умовах, розвиток умінь практичного застосування знань та прийняття ефективних господарських рішень в умовах обмежених ресурсів.

Питання вибору методів проведення занять є щоденним і практично важливим завданням викладача. В умовах різноманіття навчальних ситуацій доцільно надавати викладачам певну свободу у виборі методів, адже універсальних програмних рекомендацій, які підходили б для всіх випадків, немає.

Метод (від грец. *методос* – шлях до чогось) розуміється як організований спосіб діяльності, спрямований на досягнення визначеної мети. У педагогічній практиці метод навчання традиційно розглядається як система взаємопов'язаних дій викладача і студентів, спрямованих на реалізацію цілей навчального процесу, або як система цілеспрямованих дій педагога, які організують пізнавальну й практичну діяльність студентів та забезпечують вирішення навчальних завдань.

Визначення методу передбачає двоякий підхід, що полягає в єдності методів викладання та методів учіння. Проте таке визначення залишається загальним і не розкриває специфіки педагогічної діяльності, способів управління процесом навчання та характеру оволодіння знаннями й розвитку. Для глибшого розуміння поняття методу необхідно розглядати його на рівні прийомів — конкретних способів організації діяльності студентів. У цьому контексті метод навчання, подібно до методу виховання, виступає як спосіб стимулювання та регулювання розвивальної діяльності тих, кого навчають.

Дослідники виділяють близько п'ятдесяти різних методів навчання, серед яких розповідь, бесіда, робота з джерелами, демонстрація, виконання вправ, самостійна діяльність, навчальні ігри, диспути тощо. Проте кожен метод у практичній діяльності реалізується через унікальні комбінації певних прийомів.

Прийом у педагогіці найчастіше розглядають як складову або різновид певного методу. Наприклад, метод розповіді може набувати форм опису, оповідання, пояснення, доведення, міркування чи навіть елементів драматизації залежно від цілей і використовуваних прийомів. Бесіда, у свою чергу, може бути спрямована на відтворення знань або на евристичний пошук. Оскільки кожен метод може реалізовуватися через кілька характерних прийомів або їх комбінацій, кількість можливих варіантів вибору методу навчання може перевищувати сотню. Водночас психологічні дослідження показують, що людська свідомість здатна оперувати одночасно не більше ніж 5–7 елементами, що робить вибір оптимального методу складним завданням.

На сьогодні не існує чітко обґрунтованих алгоритмів, які могли б передати процес вибору методів навчання комп'ютерним системам. Тому в педагогічній

практиці вибір методів часто здійснюється інтуїтивно, спираючись на особистий досвід викладача, поточні освітні тенденції або принцип «усього потрохи».

Педагогічно обґрунтований вибір методів навчання потребує знання їх можливостей та обмежень, розуміння завдань, які можна ефективно вирішити за допомогою конкретних методів, та умов, за яких їх застосування є недоцільним або малоефективним.

Протягом історії педагогіки існували два основних підходи до вирішення проблеми вибору методів. Перший полягав у пошуку універсального методу навчання – своєрідної педагогічної «панацеї», яка нібито могла б вирішити будь-які навчальні завдання. Менш радикальним варіантом цього підходу є класифікація методів на ефективні (активні, інтенсивні) й неефективні та рекомендація використовувати переважно перші. Проте педагогічна практика неодноразово підтверджувала, що такий поділ є надто спрощеним, оскільки різноманітні навчальні завдання потребують застосування широкого спектру методів. Таким чином, не існує абсолютно «поганих» або «добрих» методів — їх ефективність визначається конкретними обставинами, часом і системою, в межах якої вони використовуються.

Другий підхід полягав у запозиченні готових методик та прикладів, створених іншими педагогами, та використанні їх як методичних «шпаргалок».

Сьогодні існує два реальні шляхи до педагогічно обґрунтованого вибору методів і прийомів. Перший – це розширення числа одиниць вибору та одночасне їх обмеження шляхом класифікації методів за певними критеріями та групування їх у системи. Такий підхід традиційно використовується в теорії й методиці оптимізації. Другий – застосування цілісних дидактичних структур або методичних систем сучасного навчання, зокрема інформаційного, програмованого, проблемного та релаксопедичного навчання. У цьому випадку метод розглядається не ізольовано, а як інструмент реалізації визначених освітніх цілей на основі певних закономірностей і механізмів навчального процесу.

Методи навчання у закладах фахової передвищої освіти мають суттєві відмінності від тих, що застосовуються у загальноосвітніх школах. Їх основна мета

полягає не лише у передачі та засвоєнні знань, а й у забезпеченні глибокого занурення в процес розвитку науки, а також у розкритті її методологічних засад.

Метод навчання визначається як організований спосіб взаємодії викладача та студентів, спрямований на досягнення визначених освітніх цілей. Важливо розрізняти методи навчання та методи учіння.

Метод учіння – це спосіб пізнавальної діяльності студента, орієнтований на творчий процес оволодіння знаннями, уміннями та навичками, а також формування світоглядних позицій під час занять і самостійної роботи. Хоча методи навчання та методи учіння мають власні специфічні особливості, вони розглядаються як взаємопов'язані, але відносно самостійні категорії.

Тісно з поняттям «метод навчання» пов'язане поняття «прийом навчання» – конкретний, деталізований елемент методу. Ефективність навчально-пізнавальної діяльності значною мірою визначається умінням викладача правильно обирати та застосовувати методи й прийоми навчання.

У дидактиці існують різні підходи до класифікації методів навчання:

- за джерелами передачі та характером сприйняття інформації – словесні, наочні та практичні;
- за дидактичними завданнями – методи оволодіння знаннями, формування умінь та навичок, застосування отриманих знань;
- за характером пізнавальної діяльності – пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі;
- за бінарною ознакою – методи викладання (інформаційно-повідомлювальні, пояснювальні, інструктивно-практичні, пояснювально-спонукальні) та методи учіння (виконавські, репродуктивні, продуктивно-практичні, частково-пошукові, пошукові).

Ю. Бабанський пропонує власну класифікацію методів:

- а) методи організації та реалізації навчально-пізнавальної діяльності (пояснення, інструктаж, розповідь, лекція, бесіда, робота з підручником, ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження, вправи, лабораторні, практичні та дослідні роботи);

б) методи стимулювання навчальної діяльності (навчальна дискусія, створення ситуації інтересу, новизни, опора на життєвий досвід, пізнавальні ігри, забезпечення успіху, формування відповідальності);

в) методи контролю та самоконтролю (усний, письмовий, тестовий, графічний, програмований контроль, самооцінка).

Незважаючи на те, що запропоновані класифікації мають обмеження, оскільки в практичній діяльності методи застосовуються у взаємодії з іншими методами та прийомами, вони залишаються найбільш послідовними та зручними для використання.

Словесні методи навчання охоплюють пояснення, інструктаж, розповідь, бесіду, навчальну дискусію тощо.

Пояснення – це вербальне роз'яснення понять, явищ, принципів дії приладів, термінів тощо. Зазвичай його застосовують під час викладання нового матеріалу або закріплення знань, особливо коли існує необхідність усунення нерозуміння. Пояснення часто супроводжується засобами наочності, спостереженням або експериментами. Ефективність пояснення залежить від логічності, доказовості, чіткості викладу та образності мови.

Інструктаж – метод навчання, що має інформативний характер і близький до алгоритмічної інструкції. Він використовується під час лабораторних, практичних занять та підготовки до самостійної роботи. За змістом виділяють вступний, поточний та підсумковий інструктаж. Вступний інформує про завдання, порядок роботи, техніку безпеки тощо; поточний здійснюється індивідуально під час роботи студентів; підсумковий включає аналіз та оцінку виконаних завдань.

Розповідь – монологічна форма викладання, яка застосовується для систематичного й послідовного викладу матеріалу. Вона включає опис, оповідання, логічне обґрунтування фактів і поділяється на художні, науково-популярні та описові. Кожен тип розповіді має базуватися на наукових фактах, бути доступним, емоційно насиченим та мати виховну спрямованість.

Бесіда – метод, що передбачає активне залучення студентів через запитання для відтворення знань, формування висновків і узагальнень.

За функціональним призначенням у навчальному процесі виділяють такі види бесід: вступна бесіда – організовується на етапі підготовки до семінарських занять, екскурсій або вивчення нового матеріалу; бесіда-повідомлення – ґрунтується на спостереженнях, здійснених викладачем за допомогою наочних матеріалів або текстів художніх, документальних джерел; бесіда-повторення – застосовується для закріплення вже вивченого матеріалу; контрольна бесіда – використовується з метою перевірки рівня засвоєння знань студентами.

За характером пізнавальної активності студентів розрізняють: репродуктивну бесіду, спрямовану на відтворення засвоєного матеріалу; евристичну (сократівську) бесіду, під час якої викладач за допомогою запитань стимулює студентів до формування нових понять, висновків та правил на основі набутого досвіду; катехізисну бесіду, орієнтовану на дослівне запам'ятовування певних тверджень. Ефективність будь-якої бесіди визначається вмінням викладача формулювати запитання, а також якістю відповідей, що характеризується повнотою, чіткістю та аргументованістю.

Навчальна дискусія являє собою відкритий обмін думками щодо актуального питання між студентами або між викладачем та студентами. Така форма роботи розвиває критичне мислення, здатність аргументувати власну позицію, аналізувати та оцінювати різні точки зору. Обговорення в дискусії зазвичай ґрунтується на матеріалах, що виходять за межі підручника та потребують попередньої підготовки. Окрім навчальної функції, дискусія створює емоційно насичене середовище, яке сприяє глибшому розумінню теми.

Наочні методи навчання ґрунтуються на використанні візуальних матеріалів і спостережень. До них належать ілюстрування, демонстрування та самостійне спостереження.

Ілюстрування передбачає застосування плакатів, схем, карт, моделей, фотографій та інших засобів, що сприяють формуванню точних уявлень та глибшому сприйманню матеріалу. Демонстрування полягає в показі процесів або об'єктів у динаміці, що супроводжується поясненнями та розповіддю викладача. Цей метод ефективний за умови можливості одночасного спостереження всіх учасників заняття та потребує дотримання правил безпеки.

Самостійне спостереження – це активне сприймання студентами явищ у реальному або навчальному контексті. Організація спостереження включає інструктаж щодо його цілей, методів та завдань, фіксацію, відбір, аналіз і узагальнення результатів. Обов'язковою складовою є оцінювання виконаної роботи.

Практичні методи навчання передбачають різноманітні форми діяльності викладачів і студентів, зокрема вправи, лабораторні та практичні роботи.

Вправи являють собою багаторазове відтворення певних дій або операцій, спрямоване на засвоєння навичок із усвідомленням результату та контролем власної діяльності. Вони можуть бути підготовчими, вступними, пробними, тренувальними, творчими та контрольними. Обсяг вправ визначається індивідуальними особливостями студентів і має забезпечувати формування навичок. Важливими є системність, послідовність, поступове ускладнення завдань та аналіз отриманих результатів.

Практичні роботи як метод навчання орієнтовані на розвиток умінь і формування навичок, необхідних для професійної діяльності та самоосвіти. Виконання таких робіт сприяє конкретизації теоретичних знань, розвитку спостережливості та здатності пояснювати сутність досліджуваних явищ.

Інші методи навчально-пізнавальної діяльності застосовуються викладачами додатково до основної класифікації. Найбільш поширеними серед них є індукція та дедукція, методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, конкретизації та виділення головного.

Індуктивний метод передбачає перехід від окремих фактів до загальних положень. Його застосовують переважно на емпіричному рівні пізнання, наприклад, при опрацюванні фактичного матеріалу, формуванні понять, вивченні технічних механізмів, виконанні практичних завдань або розв'язуванні задач математичного та фізичного характеру.

Дедуктивний метод характеризується переходом від загальних принципів до конкретних випадків. Викладач розпочинає з викладу загального положення, формули або закону, що поступово веде до розв'язання конкретних завдань.

Реалізація індуктивного та дедуктивного методів може здійснюватися через словесні, наочні, практичні, проблемні та частково пошукові форми навчання.

Метод аналізу полягає у розчленуванні предмета чи явища на складові частини, визначенні їхніх властивостей та взаємозв'язків.

Метод синтезу передбачає об'єднання окремих елементів або властивостей, виділених під час аналізу, в єдину цілісність.

Метод порівняння використовується для визначення спільних та відмінних ознак об'єктів або явищ. Він застосовується з метою протиставлення фактів, зіставлення явищ за певними ознаками або аналізу їхнього розвитку.

Метод узагальнення передбачає перехід від окремих фактів до більш широких положень. Він здійснюється шляхом абстрагування від специфічного та виділення загальних ознак явищ, що важливо при формуванні понять, суджень і теорій.

Метод конкретизації спрямований на перехід від загальних уявлень до конкретних прикладів, схем, моделей тощо, що полегшує розуміння сутності вивченого матеріалу.

Метод виділення головного передбачає логічний поділ інформації та виокремлення найбільш суттєвих аспектів.

Методи навчання у закладах фахової передвищої освіти істотно наближені до методів наукового дослідження, адже вони включають не лише засвоєння фактів, а й вивчення методології та способів дослідження науки. Проблемно-дослідницький підхід є найбільш ефективним для задоволення запитів сучасних студентів та формування їх як самостійних мислячих фахівців.

Педагогічна ефективність методів навчання у закладі фахової передвищої освіти визначається не стільки їх різноманітністю, скільки науковою кваліфікацією та педагогічною майстерністю викладача. Це передбачає творчий підхід до навчання, здатність знаходити джерела та аргументи, бачити проблеми науки й життя, обирати оптимальні шляхи їх розв'язання, чітко формулювати позицію та дотримуватися високих моральних стандартів. Лише такий підхід формує у студентів серйозне ставлення до науки та професії.

Метод навчання визначається як організований спосіб спільної діяльності викладача та студентів, спрямований на досягнення освітніх цілей, передбачених стандартами підготовки фахівців.

Метод викладання – це сукупність цілеспрямованих дій викладача, що реалізуються для вирішення навчально-виховних завдань.

Метод учіння – спосіб пізнавальної діяльності студента, спрямований на засвоєння навчального матеріалу та формування професійних компетентностей.

Хоча в ряді тлумачних словників терміни «метод», «спосіб» та «прийом» розглядаються як синоніми, у педагогічній теорії їх значення розмежовується. Прийом розуміється як конкретний прояв складової методу навчання. Наприклад, бесіду можна деталізувати через застосування прийомів діалогу, полілогу або системи запитань.

Методи навчання становлять підсистему педагогічної технології та мають складну структуру. Вони не можуть розглядатися ізольовано, оскільки функціонують у взаємозв'язку з іншими складовими методичної системи, такими як цілі, зміст, форми та засоби навчання.

В. Бондар запропонував структуру методу навчання, яка є універсальною не лише для загальноосвітніх закладів, але й застосовною в закладах фахової передвищої освіти. Ця структура відображає ключові характеристики поняття «метод навчання» та систему взаємозв'язків його основних компонентів.

Найпоширеніша класифікація методів навчання ґрунтується на таких критеріях:

1. За джерелом отримання інформації – словесні, наочні, практичні методи.
2. За логікою організації навчального процесу – індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні, традиційні.
3. За рівнем самостійності та креативності пізнавальної діяльності студентів – пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемно-пошукові, частково пошукові, евристичні (дослідницькі) методи.

Окрім зазначених, існують інші класифікаційні підходи до методів навчання. Майбутній викладач повинен усвідомлювати, що певні методи можуть

одночасно належати до кількох класифікацій, поєднуючи характеристики кожної з них. Класифікації слугують важливим орієнтиром при виборі методів для конкретних занять. Розв'язання стратегічних завдань підготовки творчих фахівців неможливе без застосування методів, що активізують пізнавальну діяльність студентів і мають чітку евристичну спрямованість.

Деякі методи можуть виконувати одночасно функції навчання, викладання та учіння. Це стосується, зокрема, методів, які відображають логіку навчального процесу. Викладач структуровано організовує взаємодію зі студентами відповідно до певної логіки, що стає методом пізнавальної діяльності. Прикладами таких методів є системний аналіз та моделювання, особливо актуальні в умовах інформаційного суспільства, яке потребує систематизації знань і розвитку уміння сприймати інформацію системно.

У педагогіці моделювання розглядається як метод дослідження, що передбачає створення моделей для вивчення певних об'єктів, а також як засіб засвоєння змісту навчання та формування навчальної діяльності. Існують натурні моделі (збільшені або зменшені аналоги об'єктів) та абстрактні моделі, які створюються за допомогою знакових систем.

Моделювання дозволяє структурувати систему взаємопов'язаних дій учасників педагогічного процесу, забезпечуючи ефективне засвоєння змістових компонентів дисциплін гуманітарного та природничо-математичного спрямування. Метод може використовуватися під час лекцій, семінарів, дискусій, лабораторних робіт або роботи з інформаційними системами, поєднуючись з різними формами і методами навчання.

Його застосування ґрунтується на універсальній структурі процесу моделювання: постановка проблеми, визначення взаємозв'язків об'єктів аналізу та створення моделі з метою отримання нових знань. Залучення студентів до рефлексії методів моделювання сприяє розвитку здатності використовувати їх не лише для отримання знань, а й для організації власної пізнавальної діяльності.

Одним із перспективних напрямів підвищення ефективності підготовки спеціалістів є впровадження активних форм і методів навчання, що поєднують

індивідуальну й колективну діяльність. Найбільш ефективними є ситуаційні методи, зокрема семінари, дискусії, співбесіди та практичні заняття.

За класифікацією під керівництвом професора В. І. Рибальського, активні методи навчання вирізняються такими ознаками:

- вимушена активізація мислення учнів;
- тривале залучення студентів до процесу навчання;
- самостійне та творче вироблення рішень, висока мотивація та емоційність учасників.

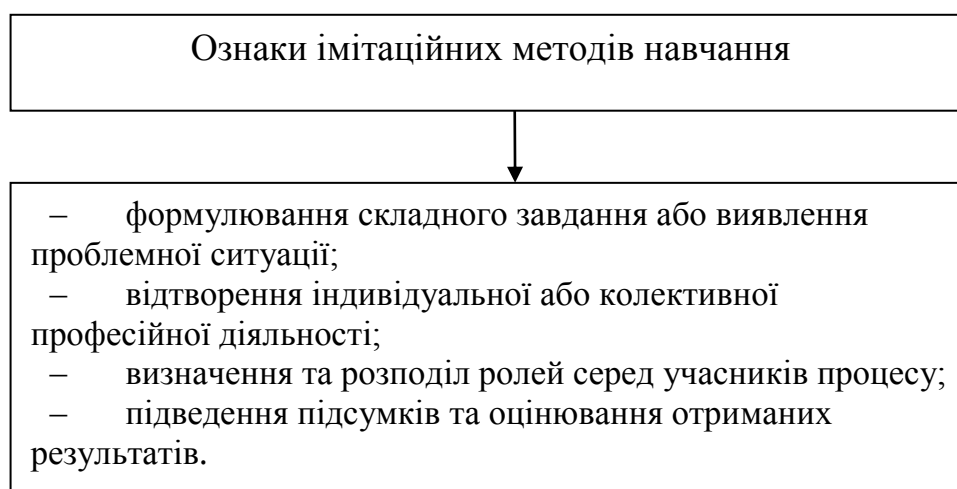

Рис. 1.2. Ознаки імітаційних методів навчання

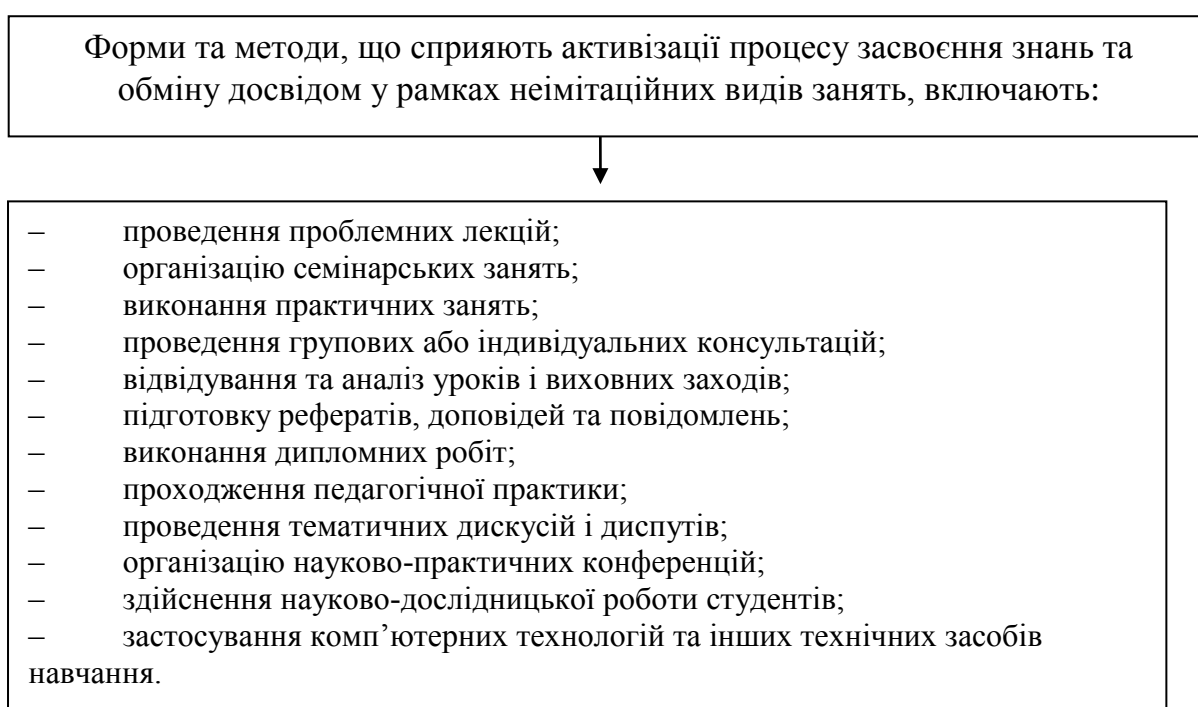

Рис. 1.3. Форми і методи, що активізують процес засвоєння знань на неімітаційних видах занять

Методи активного навчання поділяють на імітаційні та неімітаційні. До останніх належать традиційні форми занять: проблемні лекції, практичні та лабораторні заняття, семінари, тематичні дискусії, дипломні та курсові роботи, виробнича практика, науково-практичні конференції, дослідницька діяльність студентів, групові консультації (рис. 1.2; 1.3).

До імітаційних методів належать як неігрові форми – аналіз певних ситуацій та виконання імітаційних вправ, так і ігрові форми – організація ділових ігор, розігрування ролей, а також застосування ігрового проектування (рис. 1.4).

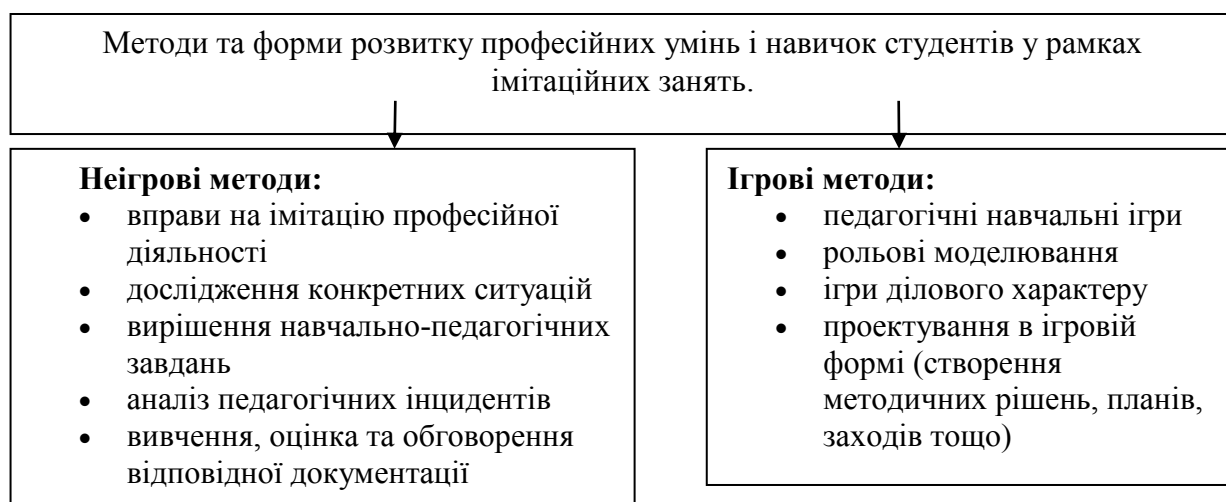

Рис. 1.4. Форми і методи вдосконалення вмінь і навичок студентів на імітаційних видах занять

Водночас зазначена класифікація має певні принципові суперечності. По-перше, головним у методах активного навчання є не стільки їх поділ на імітаційні чи неімітаційні, ігрові чи неігрові, скільки ступінь їх здатності забезпечувати ефективну практичну підготовку кожного студента до професійної діяльності. По-друге, така класифікація зосереджує увагу виключно на процесі навчання, не враховуючи його кінцевих результатів, хоча активізація навчального процесу має на меті підвищення практичної ефективності засвоєння знань.

На нашу думку, основною вимогою до будь-якого нового методу є забезпечення кращих результатів у формуванні фахових умінь і навичок у порівнянні з традиційними підходами. Отже, не будь-яка інновація, що відрізняється від класичних форм навчання, може вважатися новим методом.

Методами активного навчання є ті, що передбачають активне здобуття, опрацювання та застосування студентами навчальної інформації, представленої у такій дидактичній формі, яка забезпечує значно вищий рівень практичних результатів порівняно з традиційними способами навчання (рис. 1.5).

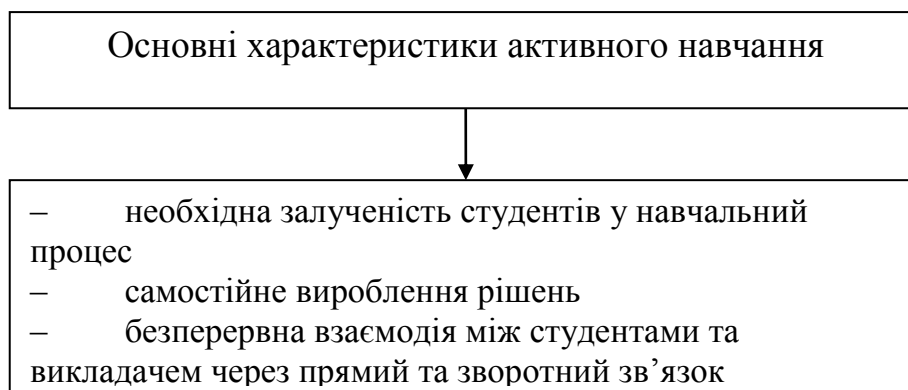

Рис. 1.5. Основні характеристики активного навчання

Отже, визначимо поняття «методи активного навчання». Ми вважаємо, що під терміном «методи активного навчання» слід розуміти специфічні підходи, які створюють умови для більш глибокої та ефективної активізації студентської діяльності порівняно з традиційними формами навчання. Така термінологія є більш доцільною, ніж «активні методи навчання», оскільки акцентує увагу на сутності процесу — активізації пізнавальної діяльності. Сучасний освітній процес потребує впровадження методів, які стимулюють студентів до свідомого опанування знань та розвитку професійних компетенцій.

Активізація пізнавальної діяльності передбачає застосування різноманітних форм, методів та засобів навчання, спрямованих на створення умов, за яких студент проявляє ініціативу та активність у процесі навчання.

Висновки до розділу 1

Проаналізовані у роботі питання дозволяють сформулювати такі висновки. У контексті визначення пріоритетів розвитку освітньої сфери України вимоги Болонської декларації слід розглядати як ключові орієнтири для забезпечення високої якості професійної підготовки фахівців. Організація змістового наповнення освітніх програм, зокрема з підготовки спеціалістів з обліку, потребує

тісної співпраці між методологами-освітянами та практиками-професіоналами галузі. Для уникнення надлишкового випуску кадрів та неефективного використання бюджетних коштів необхідно переглянути підходи до формування державного замовлення, розробивши методику визначення оптимальної структури спеціальностей та спеціалізацій.

Важливим є здійснення структурних змін на ринку праці, що передбачає зростання потреби у спеціалістах з бюджетного обліку. Підготовка наукових кадрів за спеціальністю «Комп'ютерна інженерія» повинна здійснюватися з чітким урахуванням спеціалізацій на всіх рівнях управління науковою діяльністю. Особливо важливим є етап підготовки потенційних науковців у закладах фахової передвищої освіти, який створює основу для подальших наукових досліджень та підвищує їх якість.

Розв'язання зазначених проблем у підготовці фахівців сприятиме підвищенню професійного рівня організації бухгалтерського обліку та загалом збільшить ефективність економічної системи. Сучасний стан підготовки кадрів вимагає суттєвих змін як у змісті навчального процесу, так і в підходах до його організації. Закон України «Про вищу освіту» визначає необхідність впровадження інновацій у викладанні та професійно-педагогічній діяльності викладачів.

Традиційні форми передачі знань не забезпечують достатнього рівня підготовки сучасних фахівців, тому особлива увага має приділятися інтерактивним методам навчання. Вони сприяють значному підвищенню рівня засвоєння матеріалу, активізуючи свідомість, мотивацію та практичні навички студентів. Основним принципом інтерактивного навчання є постійна взаємодія студентів, що реалізується через співпрацю, діалог та спільне вирішення завдань. Викладач у цьому процесі виступає організатором і координатором взаємодії, створюючи умови для самореалізації студентів та впровадження особистісно-орієнтованого підходу.

Інтерактивні методи дозволяють:

- полегшити засвоєння навчального матеріалу;
- активізувати пізнавальну діяльність студентів;

- розвивати навички критичного аналізу, творчого мислення та формулювання власних думок;
- моделювати різні ситуації, збагачуючи соціальний досвід;
- формувати комунікативні компетенції та вміння конструктивно взаємодіяти в групі;
- розвивати навички проектної та самостійної роботи.

Таким чином, до інтерактивних методів належать ті, що організовують соціальну взаємодію, у результаті якої виникає нове знання. Їх застосування має не лише психологічний ефект, але й практичне значення, оскільки дозволяє студентам засвоювати сучасні технології та методи, необхідні в майбутній професійній діяльності.

В умовах сучасної освіти особливу увагу слід приділяти таким напрямкам удосконалення навчального процесу: впровадженню активних методів навчання, застосуванню інформаційних технологій та ефективному використанню технічних засобів. Це висуває нові вимоги до пошуку змісту, форм і методів навчання, що сприятимуть самоактивізації, саморозвитку та самореалізації студентів.

Активізація пізнавальної діяльності передбачає створення умов для розвитку здатності студентів планувати, реалізовувати та коригувати власну діяльність. Такий процес охоплює два ключові аспекти: розробку ефективних форм і методів навчання та навчально-методичне забезпечення, що дозволить вирішити низку організаційно-методичних завдань.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «КОМП'ЮТЕРНА ІНЖЕНЕРІЯ» З ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»

2.1. Модель активізації пізнавальної діяльності студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія» з дисципліни «Економічна теорія»

Для розробки методики активізації пізнавальної діяльності студентів технікуму було проведено експеримент на прикладі студентів другого курсу спеціальності «Комп'ютерна інженерія» Харківського радіотехнічного технікуму. Дослідження здійснювалося на основі дисципліни «Економічна теорія» шляхом проведення лекцій на тему: «Економічні потреби і виробничі можливості суспільства. Економічні інтереси».

Лекція традиційно є основною формою навчальної роботи у закладах вищої освіти, оскільки вона формує базові знання студентів за кожною дисципліною, передбаченою навчальним планом. Водночас сучасна педагогічна практика ставить під сумнів її роль у професійній підготовці, адже спостерігається тенденція до зменшення її значущості. Дискусії щодо функцій лекційного викладання тривають. Лекція повинна виконувати не лише інформаційну функцію, а й соціально-педагогічну, що потребує від викладача високого рівня педагогічної майстерності та володіння методикою навчання.

Відповідно до сучасних педагогічних вимог, кожне лекційне заняття має бути цілісним та заздалегідь спланованим. Лекція як форма організації навчального процесу має низку переваг: можливість врахування особливостей аудиторії, емоційний вплив на студентів, оперативне використання новітніх наукових даних, безпосередній контакт із слухачами, оцінювання рівня засвоєння матеріалу та ефективне планування часу.

Лекції можуть класифікуватися за різними ознаками, зокрема: вступні, тематичні (поточні), інформаційно-пояснювальні, академічні, лекції-бесіди, публічні, оглядові, установчі, лекції-дискусії, проблемні, комплексні, лекції-

візуалізації, заняття за участю двох лекторів, лекції з попередньо закладеними помилками, пресконференції, проблемно-модульні, науково-проектні та світоглядно-рефлексивні.

За результатами опитування студентів на запитання «Якого лектора Ви слухаєте з інтересом?» було встановлено, що більшість віддає перевагу викладачам, які застосовують інтерактивні методи та сучасні навчальні засоби (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл відповідей студентів на запитання «Якого лектора Ви слухаєте з інтересом?»

	Який монологічно викладає навчальний матеріал	Який читає лекцію з аркуша	Який поєднує пояснення на лекції із питаннями до аудиторії	Який доручає студентам виконання самостійного завдання	Який пояснення доповнює демонстрацією слайдів та відео	Рекомендує інформацію на відповідних сайтах в Інтернеті
Всього	3	0	40	8	58	8
%	2,6%	0%	34,3%	6,8%	49,5%	6,8%

Сучасні соціально-педагогічні умови вимагають оновлення змісту, форм і методів виховання, забезпечення їх гнучкості, диференціації, динамічності та оперативності. Це передбачає здатність адекватно реагувати на зміни в суспільстві, враховувати інтереси й потреби кожної особистості, а головне — готувати економічних фахівців, здатних ефективно працювати в нових історичних умовах.

Досягнення цих завдань у закладах фахової передвищої освіти можливе за рахунок впровадження інтерактивних методів навчання на всіх етапах освітнього процесу.

Сучасний рівень підготовки студентів зумовлює необхідність переходу викладачів від традиційних підходів до застосування нових форм і методів проведення лекцій. Зокрема, доцільним є впровадження інтерактивної лекції замість класичної, яка здебільшого носить інформаційний характер і ґрунтується на творчій активності викладача, а не студента. Інтерактивний формат дає змогу поєднувати керівну роль викладача з активною участю студентів за допомогою сучасних технологій взаємодії.

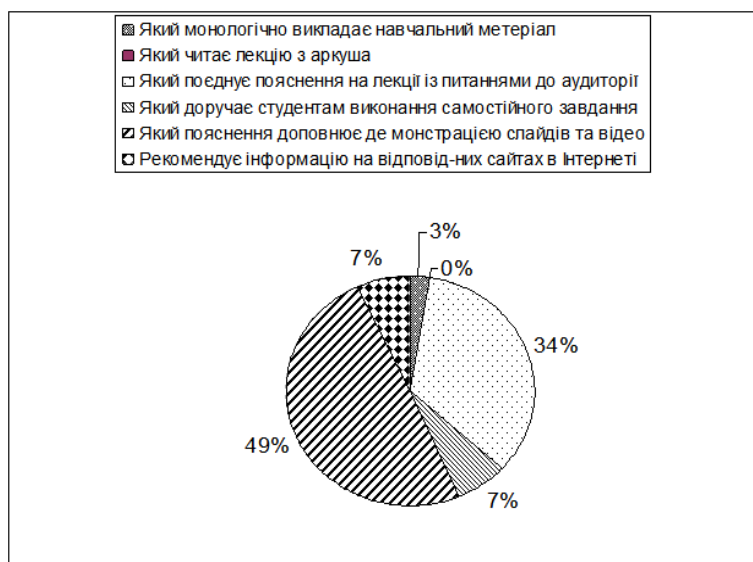

Рис. 2.1. Розподіл відповідей студентів на запитання «Якого лектора Ви слухаєте з інтересом?»

Серед недоліків сучасної підготовки фахівців з комп'ютерної інженерії – недостатній рівень володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, що негативно впливає на ефективність навчання. Сучасний випускник закладу вищої освіти повинен не лише мати знання у сфері комп'ютерних технологій, а й вміти застосовувати сучасні інструменти у професійній діяльності.

Опитування студентів на запитання «Що викладач має зробити, щоб заняття стало більш цікавим?» дало такі результати:

- впроваджувати нові методики — 4 відповіді;
- ділитися власним досвідом — 2;
- проявляти любов до предмета — 2;
- зацікавлювати предметом — 16;
- використовувати більше наочних матеріалів — 6;
- організовувати більше практичних занять — 6;
- застосовувати творчий підхід — 1;
- скорочувати обсяг матеріалу для конспектування — 1;
- використовувати новітні засоби навчання — 2;
- підтримувати спілкування з аудиторією — 4;
- застосовувати відео та презентації — 8;
- зменшувати навчальне навантаження — 1;
- не надали відповіді — 20.

Отримані дані свідчать про високий рівень зацікавленості студентів у процесі навчання та їх готовність до застосування сучасних інтерактивних методик (25 відповідей), тоді як частина відповідей підкреслює застарілість традиційних методів викладання. Відсутність відповіді у значної кількості студентів може свідчити про певний рівень недовіри та вказувати на недосконалість освітнього середовища.

У відповідь на запитання «Чи відомі Вам навчальні квести?» опитані студенти надали такі результати: 35,6% респондентів (26 осіб) заявили про знайомство з даною формою навчання; 61,4% (45 осіб) зазначили, що не мають такої інформації; 2% (2 особи) утрималися від відповіді.

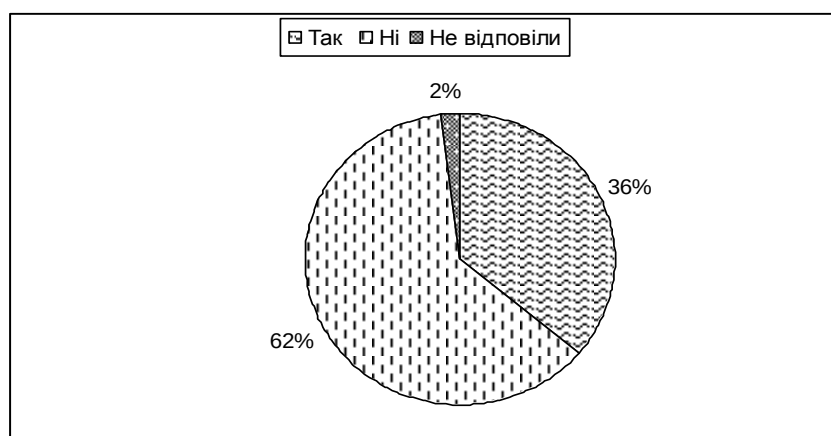

Рис. 2.2. Результати опитування студентів на запитання «Чи відомі Вам навчальні квести?»

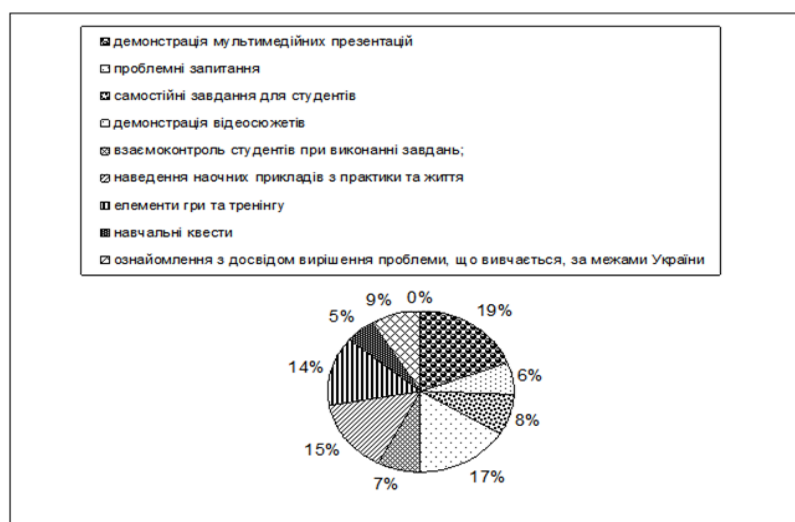

Рис. 2.3. Методи та педагогічні підходи до навчання, які доцільно використовувати під час сучасних занять у закладах фахової передвищої освіти.

Педагогічні методи та прийоми, ефективні для застосування у сучасному навчальному процесі закладів фахової передвищої освіти (таблицю 2.2).

Таблиця 2.2

Розподіл відповідей студентів щодо методів і прийомів навчання, які, на їхню думку, є найбільш ефективними:

Методи та прийоми навчання	Кількість відповідей	У відсотках
Використання мультимедійних презентацій	51	19,2%
Постановка проблемних запитань	17	6,3%
Виконання студентами самостійних завдань	22	8,3%
Перегляд відеоматеріалів та відеосюжетів	44	16,5%
Взаємоконтроль під час виконання навчальних завдань	19	7,2%
Наведення прикладів із реальної практики та життєвого досвіду	39	14,6%
Використання елементів гри та тренінгу	37	14%
Проведення навчальних квестів	14	5,3%
Ознайомлення з міжнародним досвідом вирішення відповідних проблем	23	8,6%

Крім того, студенти висловили низку рекомендацій викладачам і адміністрації технікуму з метою вдосконалення освітнього процесу. Зокрема, вони пропонують зменшити обсяг самостійної роботи, урізноманітнити подання навчального матеріалу за допомогою відеоресурсів, активізувати взаємодію зі студентською аудиторією, надавати більше практично орієнтованої інформації, корисної для майбутньої професійної діяльності. Також студенти радять ширше застосовувати форми навчання у вигляді конференцій та навчальних екскурсій, збільшити кількість практичних занять, приділяти більше уваги фаховим дисциплінам, забезпечити зрозуміліше викладання навчального матеріалу та вдосконалити організацію освітнього процесу.

Проведене анкетування, спрямоване на дослідження рівня пізнавальної активності студентів Харківського радіотехнічного технікуму, дозволяє сформулювати такі узагальнені висновки:

- у закладі освіти приділяється певна увага впровадженню сучасних інтерактивних технологій навчання;
- студенти продовжують розглядати лекційні заняття як головне джерело отримання навчальної інформації;

- прояв пізнавальної активності студентів часто обмежується через страх помилкової відповіді на запитання викладача;
- у процесі практичної підготовки все ще недостатньо застосовуються інноваційні методи та технології навчання.

Отримані результати анкетування свідчать про необхідність подальшого вдосконалення освітнього процесу шляхом активнішого впровадження інноваційних та інтерактивних методів навчання. Це дозволить підвищити рівень залученості студентів, розвинути їхні комунікативні та аналітичні навички, а також сприятиме формуванню професійних компетентностей, необхідних у сучасному інформаційному суспільстві. Оптимальне поєднання традиційних і новітніх педагогічних технологій забезпечить більш ефективне засвоєння знань і стимулюватиме самостійну пізнавальну діяльність студентів, що є ключовою умовою якісної підготовки майбутніх фахівців.

2.2. Цілі, зміст і способи активізації пізнавальної діяльності студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія» з дисципліни «Економічна теорія»

Формування вмінь організації пізнавальної діяльності студентів слід розглядати як невід'ємний складник змісту освіти, зокрема його компоненту — способів діяльності. Уміння навчати передбачає здатність організовувати процес засвоєння знань, здійснювати власну інтелектуальну діяльність, що забезпечує сприйняття, осмислення та готовність до самостійного пошуку рішень не лише в межах навчального процесу, але й упродовж життя. Це є справжнім мистецтвом і важливою характеристикою зрілої, розвиненої особистості.

Діяльність викладача, спрямована на активізацію пізнавальної активності студентів, повинна охоплювати такі напрями:

- розроблення системи навчальних завдань різного рівня складності;
- індивідуалізацію завдань з урахуванням особливостей студентів та типологічних груп;
- поступове ускладнення навчальних завдань, що сприятиме розвитку самостійності;

- створення позитивного емоційного клімату під час занять;
- поєднання фронтальних, групових та індивідуальних форм роботи;
- надання консультативної допомоги з урахуванням особистісних відмінностей;
- регулювання частоти та глибини контролю результатів творчої діяльності студентів.

Доцільним у цьому контексті є дотримання алгоритму пізнавальної діяльності, який включає: постановку мети, аналіз вихідних даних, вибір способу її досягнення, виконання дії, здійснення самоконтролю, а також корекцію способу та результату діяльності. Реалізація творчої роботи за цим алгоритмом сприятиме розвитку мислення студентів і дозволить викладачеві ефективно керувати процесом професійного становлення майбутнього фахівця. Крім того, систематична пізнавальна діяльність є важливим чинником виховання – саме у творчій праці формуються працьовитість, наполегливість і сила волі.

Рівень результативності пізнавальної діяльності студентів значною мірою залежить від їхнього позитивного емоційного ставлення до навчання. Більшість вступників до закладів вищої освіти не володіють достатньо ефективними методами пізнавальної роботи та не знають усіх можливих способів її здійснення. Вони лише опановують нові елементи культури інтелектуальної праці, тому відсутність навичок самостійної пізнавальної діяльності істотно гальмує навчальний процес або робить його неефективним.

У процесі пізнавальної діяльності студенти повинні навчитися формулювати пізнавальні завдання, добирати оптимальні способи їх розв'язання, здійснювати самоконтроль, оцінювати якість власної роботи та вдосконалювати методи творчої діяльності.

Організація пізнавальної активності відбувається у два етапи:

1. початковий, коли викладач безпосередньо бере участь у роботі студентів і допомагає виявляти причини помилок;
2. етап самоорганізації, що передбачає самостійну діяльність студента без постійного педагогічного супроводу.

Ефективність організації пізнавальної діяльності значною мірою залежить від правильного визначення обсягу та структури навчального матеріалу, а також від наявності належного методичного забезпечення. До такого забезпечення належать: програма діяльності, варіативні та нестандартні завдання, розроблені з урахуванням індивідуальних можливостей кожного студента. Створюючи систему пізнавальної діяльності, необхідно насамперед навчити студентів навчатися самостійно та ознайомити їх із психофізіологічними основами розумової праці й принципами її наукової організації.

Розробляючи методику активізації пізнавальної діяльності студентів на прикладі навчальної дисципліни «Економічна теорія», ми спиралися на глибоке розуміння сутності цього процесу, а також на добір адекватних методів і форм організації навчання. Їхнє цілеспрямоване застосування у підготовці майбутніх фахівців забезпечує досягнення основної мети – формування активної, самостійної та компетентної особистості, здатної до професійного зростання.

Будь-яка ефективна педагогічна методика має ґрунтуватися на ключових принципах навчання, серед яких визначальними є: науковість, доступність, систематичність, зв'язок теорії з практикою, свідомість і активність студентів, міцність засвоєння знань, індивідуальний підхід, виховний потенціал навчання, забезпечення позитивного емоційного середовища, повага до особистості, цілеспрямованість педагогічного процесу та орієнтація на високий рівень складності.

Основною метою методики є поглиблення рівня засвоєння студентами економічних знань і розвиток уміння застосовувати їх на практиці.

Методика організації пізнавальної діяльності при вивченні дисципліни «Економічна теорія» передбачає два етапи, кожен із яких має свої завдання та особливості реалізації.

Перший етап передбачає репродуктивний характер пізнавальної діяльності студентів. На цьому етапі здійснюється формування базових умінь і навичок під безпосереднім керівництвом викладача. Основні напрями роботи включають:

- розвиток пізнавальної активності та позитивної мотивації до самостійного навчання;

- формування вмінь користуватися навчальною, науковою та нормативною літературою;
- розвиток інтелектуальних навичок аналізу, узагальнення, порівняння, виокремлення головного;
- удосконалення творчих умінь під час розв’язання проблемних завдань;
- формування критичного мислення, ораторських навичок і здатності до аргументованої дискусії через підготовку та представлення доповідей.

Викладач, який організовує цей процес, повинен володіти знаннями щодо класифікації та структури форм навчання, їхніх характеристик, а також дотримуватися педагогічних вимог до їх застосування. Крім того, важливою умовою ефективного навчання є ретельна підготовка викладача до проведення кожного заняття, що забезпечує результативність і цілісність освітнього процесу.

Основними формами організації навчального процесу є лекційні, практичні та семінарські заняття. Для забезпечення ефективності аудиторних занять навчальні приміщення повинні бути обладнані мультимедійною технікою, що дозволяє використовувати презентації під час читання лекцій. Лабораторні заняття проводяться у комп’ютерних класах із застосуванням бухгалтерської програми «1С:Бухгалтерія», що сприяє формуванню практичних навичок майбутніх економістів. Якість самостійної роботи студентів денної форми навчання перевіряється через виконання індивідуальних і самостійних робіт, тоді як для студентів заочної форми — під час складання заліків та захисту контрольних робіт.

На другому етапі пізнавальна діяльність студентів набуває проблемного характеру. Цей етап передбачає реалізацію творчої активності студентів за участю викладача, у межах якої відбувається формування навичок самостійної роботи, розвитку аналітичного й критичного мислення. Зокрема, здійснюється розвиток пізнавальної активності та мотивації до навчання, удосконалюється вміння працювати з навчальною, нормативною та періодичною літературою, формуються аналітичні вміння – аналізувати, узагальнювати, порівнювати, виділяти головне. Важливе значення має розвиток творчих умінь через розв’язання виробничих

ситуацій і практичних завдань, формування навичок публічного виступу, участі в дискусіях, підготовки доповідей та презентацій. Студенти також навчаються визначати методологію та методи дослідження, складати звіти, готувати наукові доповіді для участі в конференціях і семінарах.

До форм організації навчання належать розв'язання проблемних ситуацій, виступи студентів із доповідями, участь у навчальних дискусіях і конференціях, що сприяє розвитку їхньої аналітичної культури та професійних компетентностей.

На основі аналізу методики активізації пізнавальної діяльності студентів під час вивчення дисципліни «Економічна теорія» можна зробити висновок, що виконання позааудиторних завдань сприяє систематизації та закріпленню теоретичних знань, формуванню практичних умінь, підвищенню відповідальності й самостійності студентів, а також підготовці до іспитів і подальшої професійної діяльності. На другому етапі позааудиторна робота практичного спрямування допомагає студентам не лише опрацьовувати теоретичний матеріал, а й набувати навичок, необхідних у майбутній професійній діяльності.

Розроблена методика активізації пізнавальної діяльності студентів із дисципліни «Економічна теорія» включає етапи, засоби, форми та методи, спрямовані на досягнення головної мети – формування активної, компетентної та самостійної особистості. У межах цієї методики важливо дотримуватися основних принципів навчання: доступності, зв'язку теорії з практикою, свідомості й активності студентів, міцності засвоєння знань, індивідуального підходу, самостійності, позитивного емоційного фону та цілеспрямованості освітнього процесу на високий рівень складності.

Розроблена методика включає два послідовні етапи, кожен із яких має власні цілі та завдання.

На першому етапі пізнавальна діяльність студентів носить репродуктивний характер — відбувається формування необхідних умінь, навичок, способів навчальної діяльності та спілкування під безпосереднім керівництвом викладача.

На другому етапі навчальна діяльність набуває проблемного характеру, коли студенти виконують продуктивні завдання із використанням інноваційних технологій у тісній співпраці з викладачем.

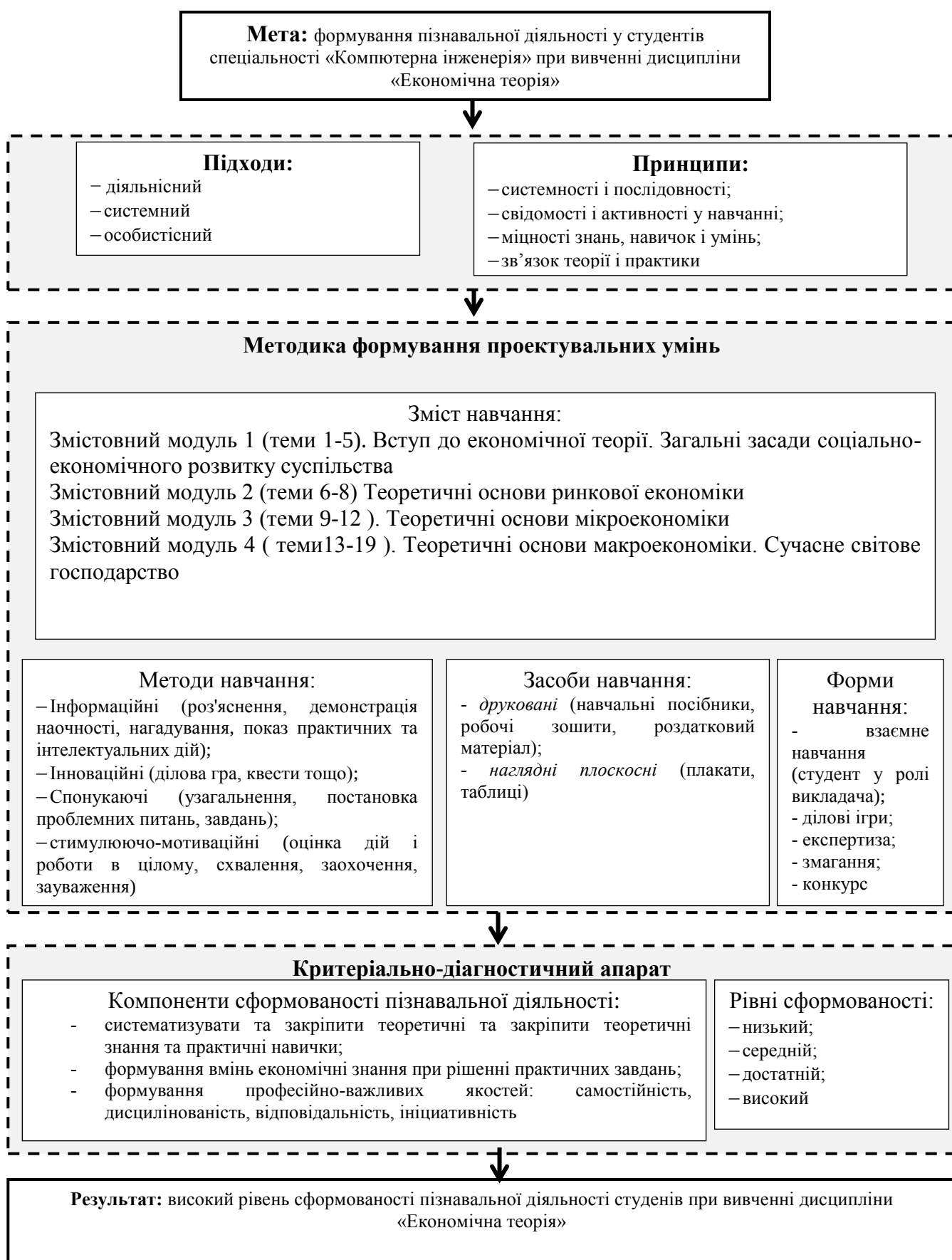

Рис. 2.4. Модель методики стимулювання пізнавальної активності студентів під час вивчення дисципліни «Економічна теорія» у Харківському радіотехнічному технікумі.

На першому етапі пізнавальна діяльність студентів носить репродуктивний характер — відбувається формування необхідних умінь, навичок, способів навчальної діяльності та спілкування під безпосереднім керівництвом викладача.

На другому етапі навчальна діяльність набуває проблемного характеру, коли студенти виконують продуктивні завдання із використанням інноваційних технологій у тісній співпраці з викладачем.

Головною метою пізнавальної діяльності є глибоке засвоєння навчального матеріалу. Виконання позааудиторних завдань допомагає систематизувати та закріпити теоретичні знання, розвинути практичні навички, а також формує у студентів уміння застосовувати теорію на практиці, стимулює ініціативність, самостійність і відповідальність.

Заняття практичного спрямування спонукають студентів не лише до опрацювання теоретичних положень, але й до набуття досвіду, який стане основою для майбутньої професійної діяльності.

Реалізація навчальних завдань курсу «Економічна теорія» передбачає активне використання лекційних матеріалів, самостійної та лабораторної роботи. Важливу роль у цьому процесі відіграють навчальні ігри, які не лише створюють умови для проблемного навчання, а й моделюють реальні ситуації професійної діяльності майбутніх економістів.

Під час практичних занять застосування навчально-педагогічних ігор мотивує студентів до глибшого опанування навчального матеріалу, адже вони розуміють, що мають продемонструвати не тільки знання, а й уміння відстоювати власну позицію, аргументувати відповіді та проявляти професійну компетентність.

Однією з ефективних форм сучасного навчання є дидактична гра, яка поєднує навчальний і професійний аспекти. Вона виступає моделлю реальної діяльності, у якій студенти опановують соціальні ролі, відпрацьовують комунікативні вміння та навички прийняття рішень.

Таким чином, сучасна освітня технологія спрямована на активізацію пізнавальної діяльності студентів, розвиток їхньої самостійності, критичного

мислення та творчого підходу. Дидактична гра в цьому контексті виступає дієвим методом, що забезпечує досягнення навчальних і виховних цілей, перетворюючи навчальний процес на динамічну та результативну діяльність.

Зазначена особливість полягає у використанні ігрового моделювання, яке відтворює типові ситуації професійної діяльності майбутнього бухгалтера. Такий підхід спрямований на формування та засвоєння соціально-професійного досвіду через практичну участь студентів у змодельованих умовах.

Гра як метод навчання виступає своєрідною моделлю професійної діяльності, що відповідає вимогам конкретного фаху. У цьому контексті роль — це система правил, яка визначає зміст, послідовність і характер дій учасників навчального процесу. Таким чином, ігровий метод передбачає виконання ролей відповідно до встановлених правил із урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності.

У Харківському радіотехнічному технікумі особливе значення надається ігровій проблемі, яка стимулює студентів до активного виконання ролевих завдань, спонукає їх мислити творчо та приймати рішення, наближені до реальних виробничих ситуацій.

Наведені характеристики дидактичної гри підтверджують доцільність її застосування у навчальному процесі під час вивчення дисципліни «Економічна теорія». Один із прикладів таких навчальних ігор подано на рисунку 2.5.

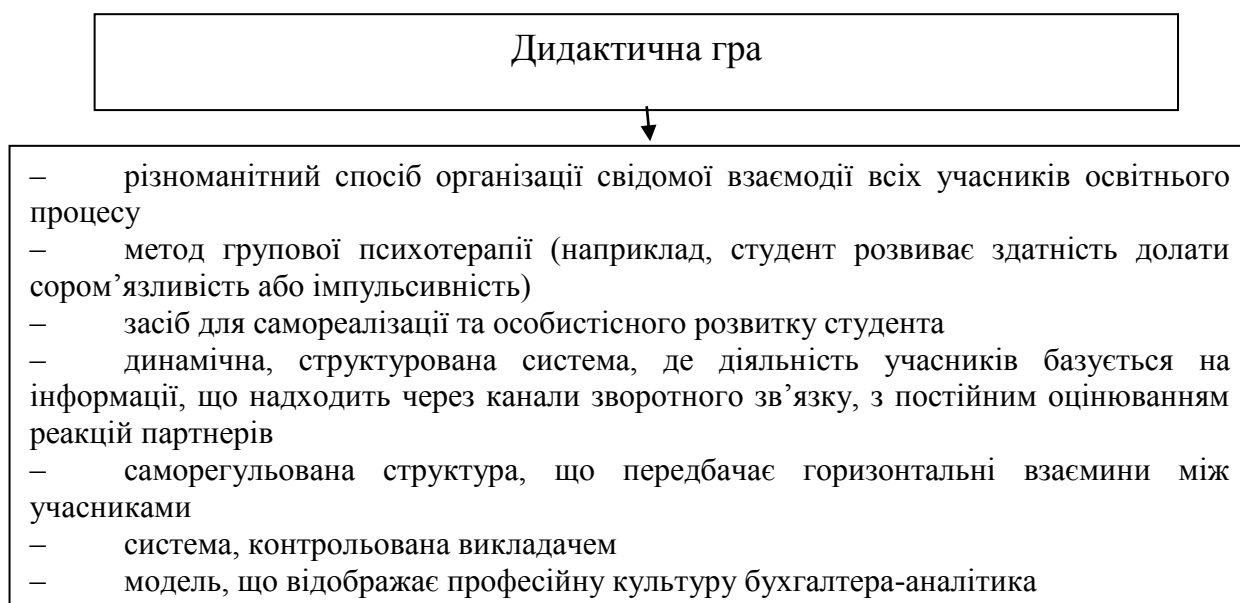

Рис. 2.5. Опис сутності дидактичної гри

1. Визначення теми та оцінка вихідного рівня підготовки студентів. Оптимально, щоб учасники вже мали базові знання з теми, тобто гра доцільна як підсумковий етап вивчення певного розділу чи теми, що забезпечить логічне завершення навчального матеріалу.

2. Постановка цілей та завдань із урахуванням теми та початкових умов, що включає формування моделей професійної культури бухгалтера-аналітика, створення варіативної форми організації спільної діяльності всіх учасників, застосування елементів групової психотерапії (наприклад, подолання особистісних бар'єрів), а також розвиток самоствердження та самовдосконалення студента. Це передбачає побудову динамічної та структурованої системи взаємодії з постійним зворотним зв'язком, що дозволяє здійснювати діагностику реакцій учасників, створення горизонтальних взаємин у групі та підтримку педагогічного контролю.

3. Формування структури гри (сюжету), яка визначається змістом теми, цілями та кількісним і якісним складом учасників.

4. Розробка правил проведення гри.

5. Визначення критеріїв оцінювання результатів.

6. Оцінка індивідуальних ігрових якостей студентів, зокрема визначення того, хто виконає роль керівника чи головного спеціаліста. При розподілі ролей слід враховувати особистісні характеристики учасників, їхні взаємини в групі, рівень компетентності та інтереси.

7. Аналіз зовнішніх умов та підготовка атрибутів гри. Аудиторія має бути організована так, щоб максимально наближуватися до робочого середовища професіонала — наприклад, облаштування столів, підготовка посадових інструкцій, забезпечення навчально-методичних матеріалів. Це створює умови для ефективної організації гри та допомагає студентам цілісно сприймати професійну діяльність.

Практичні заняття досягають високих результатів за умови максимальної індивідуалізації завдань. Вони будуються так, щоб спершу відпрацьовувати теоретичний матеріал окремо, а потім інтегрувати його в комплекс знань. Саме

тому більшість практичних тем збігається з темами лекцій, що забезпечує узгодженість навчального процесу.

Рис. 2.6. Визначення тематики практичних занять

Успішне проведення практичних занять значною мірою залежить від ґрунтовної підготовки. Вона здійснюється як викладачами, так і студентами, але має різний зміст. Підготовка викладача включає два основні компоненти: власне педагогічну підготовку (поглиблене вивчення теми, ознайомлення з рекомендаціями щодо проведення заняття, розробка сценарію) та організацію підготовки студентів (надання завдань, інструктаж щодо їх виконання, супровід процесу, консультації та контроль проміжних і кінцевих результатів).

Взаємодія викладача зі студентами будується за певною послідовністю навчально-пізнавальної діяльності:

1. Усвідомлення та систематизація завдань, отриманих під час лекцій та попередніх практичних занять, а також визначених планом самостійної роботи.

2. Аналіз вимог щодо строків, обсягу та якості виконання завдань, ознайомлення з критеріями оцінювання результатів.

3. Планування послідовності виконання завдань з урахуванням логіки вивчення матеріалу, складності, пріоритетності та рівня підготовки студентів.

4. Підбір необхідних навчальних матеріалів і ресурсів (підручники, посібники, практикуми, лекційні конспекти, роздаткові матеріали, інструкції, методичні рекомендації, наукові публікації тощо).

5. Ґрунтовне опрацювання теоретичного матеріалу.

6. Вибір основного підходу до виконання завдання.

7. Розробка плану або схеми виконання роботи.

8. Безпосереднє виконання завдання.

9. Оформлення результатів виконаної роботи.

10. Проведення самоаналізу.

Практичні заняття спрямовані на відпрацювання та закріплення знань із дисципліни, їх систематизацію. Тому значна частина часу виділяється для активної роботи студентів з матеріалом теми у різних формах — фронтальній, груповій чи індивідуальній — за допомогою різноманітних методів і засобів. Головною умовою є активна участь кожного студента: доповіді, презентації результатів, обґрунтування прийнятих рішень та демонстрація виконаної роботи.

Активна участь студентів у роботі може зменшити потребу викладача у додатковому контролі, оскільки рівень їхньої активності та правильність прийнятих рішень є важливими індикаторами засвоєння навчального матеріалу.

Структура практичного заняття включає такі етапи:

- організаційний вступ;
- підготовка студентів до виконання завдань заняття (оголошення теми та цілей, мотивація, пояснення кількісних і якісних характеристик завдань);
- актуалізація знань (обговорення ключових положень теми, необхідних для виконання завдань);
- застосування здобутих знань у нових практичних ситуаціях та презентація результатів підготовчої роботи;
- підсумки заняття та оцінка роботи студентів;

– формулювання та видача домашнього завдання.

В процесі виконання курсової роботи студент визначає актуальність теми, формулює ключові категорії дослідження, опрацьовує психолого-педагогічні джерела, застосовує методи психолого-педагогічного аналізу, обробляє результати та формує висновки і рекомендації інженеру-педагогу щодо підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Впровадження мультимедійних технологій значно підвищує ефективність засвоєння курсу. Сучасні інформаційні технології змінюють традиційні підходи до навчання, дозволяючи збагачувати структуру матеріалу, урізноманітнювати форми його подання та скорочувати час на обробку великих обсягів інформації. Вони також підвищують якість засвоєння лекційного матеріалу та сприяють створенню цілісної системи нових знань.

Ключовим є те, що сучасна технологія проведення лекцій заохочує студентів до самостійного здобуття знань під керівництвом викладача, змінюючи стереотип про те, що знання їм мають «надати», і формуючи розуміння, що знання слід «здобувати» власними зусиллями.

Мультимедійні технології не лише підвищують наочність лекцій, але й створюють унікальне науково-дослідницьке середовище, яке стимулює розвиток творчих, індивідуальних і колективних здібностей студентів, а також формує навички ефективної комунікації, спрямованої на досягнення позитивних результатів.

Організаційний аспект впровадження цієї технології передбачає, що на початку курсу студент отримує електронну версію конспекту лекцій і приходить на заняття з роздрукованим матеріалом наступної лекції. Такий підхід дає можливість заздалегідь ознайомитися з матеріалом, визначити складні моменти та під час лекції отримати роз'яснення. Це звільняє студента від тривалого та виснажливого процесу конспектування і дозволяє зосередитися на головному змісті заняття.

Важливим у сучасних умовах є впровадження дистанційного навчання, яке дає можливість організувати процес так, що студенти опрацьовують підготовлені викладачами електронні матеріали самостійно, а аудиторні заняття

перетворюються на спільний пошук рішень, обговорення складних та дискусійних питань, а також вирішення актуальних педагогічних завдань. Дистанційне навчання включає лекційні тексти, презентації, відеоматеріали та завдання до лекцій.

Методика застосування веб-камери у навчально-виховному процесі забезпечує можливість організації дистанційного навчання — комплексу технологій, які надають:

- доступ до основних навчальних матеріалів;
- інтерактивну взаємодію студентів і викладачів;
- умови для самостійної роботи та опанування матеріалу.

Сучасне дистанційне навчання ґрунтується на використанні:

- різних інформаційних середовищ (електронна пошта, телебачення, радіо, інформаційно-комунікаційні мережі);
- методів навчання, що залежать від технічних засобів обміну інформацією.

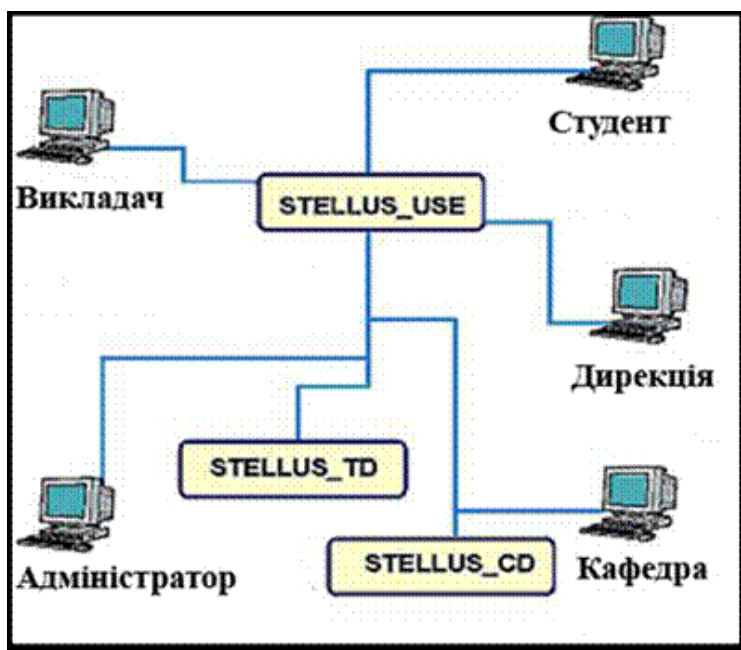

Рис. 2.7. Структура організації дистанційного навчання.

Чат-заняття — це форма навчальних занять, що проводяться із застосуванням чат-технологій. Вони проходять у синхронному режимі, коли всі учасники мають одночасний доступ до чату (рис. 2.7). У багатьох дистанційних навчальних закладах функціонують так звані чат-університети, де за допомогою чат-кабінетів організовується взаємодія між викладачами та студентами.

Рис.2.8. Форма проведення чат-заняття.

Web-заняття — це навчальні заходи у дистанційному форматі, такі як пари, конференції, семінари, ділові ігри, лабораторні роботи, практикуми та інші форми занять, що реалізуються із застосуванням телекомунікаційних засобів та ресурсів Інтернету (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Форма проведення web-заняття..

Для проведення web-заняття застосовуються спеціалізовані освітні web-форуми — платформи, де учасники обговорюють певну тему або проблему шляхом публікації повідомлень, які зберігаються на відповідному сайті з необхідним програмним забезпеченням. На відміну від чат-занять, web-форуми дозволяють вести тривалу (багатоденну) роботу та забезпечують асинхронну взаємодію між студентами та викладачами.

2.3. Часткова експериментальна перевірка ефективності розробленої методики активізації пізнавальної діяльності студентів спеціальності «Комп'ютерна інженерія» з дисципліни «Економічна теорія»

Експеримент — це активне втручання в об'єкт з метою детального вивчення його складових та взаємозв'язків. Суть педагогічного експерименту полягає у цілеспрямованому внесенні важливих змін у педагогічний процес відповідно до завдань дослідження та його гіпотез. Проведення експерименту дозволяє виявити взаємозв'язки між досліджуваними явищами, здійснити глибокий якісний аналіз та, за можливості, надати чітку кількісну оцінку результатів.

Зазвичай мета експерименту полягає у визначенні ефективності спеціально організованого педагогічного впливу на розвиток у студентів необхідних професійних якостей, умінь та навичок.

Об'єктами педагогічного експерименту можуть виступати: зміст навчального матеріалу, методи навчання, засоби навчання та організаційні форми освітнього процесу. Щодо цих об'єктів можуть здійснюватися різні інноваційні дії, зокрема:

- Зміст навчального матеріалу: модернізація або створення нового змісту.
- Методи навчання: удосконалення, розробка нових методів, поєднання з іншими підходами.
- Засоби навчання: розробка нових засобів, застосування їх у нових умовах, інтеграція з іншими засобами.
- Організаційні форми навчання: розробка або вдосконалення існуючих форм.

Більшість дослідників виділяють три основні етапи педагогічного експерименту: діагностичний, основний та зрівнювальний.

Діагностичний етап має на меті встановлення вихідного рівня певних показників (наприклад, рівня знань, умінь, середнього балу тощо). На цьому етапі визначаються контрольні та експериментальні групи, а також проводиться аналіз їх однорідності. Він може здійснюватися в одному періоді (місяць, семестр) або у два різних періоди (різні семестри чи навчальні роки).

Основний етап охоплює констатуючий та формуючий експерименти і передбачає внесення ключових змін у педагогічний процес відповідно до завдань дослідження.

Зрівнювальний етап передбачає аналіз змін, які відбулися під впливом формуючого експерименту, та формулювання висновків щодо ефективності інновацій. Тут проводиться порівняння рівнів сформованості досліджуваних навичок та оцінка достовірності виявлених відмінностей.

Метою даного експериментального дослідження стало оцінювання ефективності застосування методики активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення дисципліни «Економічна теорія».

Для аналізу стану активізації пізнавальної діяльності студентів було проведено анкетування серед студентів II курсу ХРТТ. Анкетування дозволило з'ясувати ставлення студентів до навчального процесу та виявити наявні тенденції. Анкету (додаток А) заповнили 73 студенти денної форми навчання за умов анонімності, що сприяло більш об'єктивним та щирим відповідям.

Результати анкетування засвідчили такі особливості:

- у ХРТТ приділяється значна увага активізації пізнавальної діяльності студентів, проте більшість студентів не володіють достатнім рівнем навичок самостійної роботи;
- у практичному навчанні недостатньо широко застосовуються інноваційні технології, переважають завдання практичного та репродуктивного характеру.

Констатуючий етап експерименту був реалізований серед груп II курсу ХРТТ з метою визначення вихідного рівня засвоєння знань, умінь і навичок студентів, а також формування інтелектуальних компетентностей (аналіз, порівняння, виділення головного, узагальнення) та рівня пізнавального інтересу до предмета.

В експерименті застосовувалися такі методи дослідження:

- контроль за допомогою системи тестових та контрольних робіт, що дозволило оцінити рівень знань, умінь та навичок студентів, сформованість інтелектуальних компетентностей, здатність до виділення головного, порівняння, аналізу й узагальнення, а також рівень самостійності;
- анкетування для визначення рівня пізнавального інтересу студентів до дисципліни.

Основними критеріями дослідження були визначені:

1. Якість засвоєння знань, умінь та навичок.
2. Розвиток особистісних якостей, зокрема формування інтелектуальних умінь (аналіз, узагальнення, виділення головного, порівняння).

На основі результатів атестації та успішності студентів за I семестр 2015–2016 навчального року було визначено середні показники рівня засвоєння матеріалу (табл. 2.6). Як базу порівняння обрано результати успішності за I семестр 2024–2025 навчального року. У ході дослідження ці групи були розподілені наступним чином: експериментальна група E1 — KI-23-1,2, контрольна група K1 — KI-23-3,4.

Таким чином, результати проведеного експерименту дають підстави стверджувати, що аналіз отриманих даних у ХРТТ засвідчує наявність двох груп II курсу денної форми навчання з приблизно однаковим рівнем засвоєння знань, умінь та навичок.

Таблиця 2.3.

Середні показники успішності студентів

№ групи	Кількість студентів	Атестація березень-квітень 2024–2025 навчального року		Результати II семестру 2024–2025 навчального року	
		абсолютна успішність, %	якісна успішність, %	абсолютна успішність, %	якісна успішність, %
KI-23 - 1	25	100,00	51,05	100,00	52,00
KI-23 - 2	25	100,00	48,00	100,00	50,00
KI-23 - 3	25	100,00	22,00	100,00	24,00
KI-23 - 4	25	100,00	51,00	100,00	52,00

За підсумками II семестру 2024–2025 навчального року для проведення формуючого експерименту було обрано групу KI-23 – 1 як контрольну (K1) та групу KI-23 – 3 як експериментальну (E1). Метою експерименту було порівняння ефективності традиційної організації пізнавальної діяльності студентів із запропонованою методикою на прикладі вивчення дисципліни «Економічна теорія».

У групі K1 заняття проводилися у звичному форматі відповідно до навчальної програми. Викладач розкрив суть організації навчального процесу,

його види та форми, тоді як студенти здійснювали конспектування матеріалу у зошитах. Активну участь під час заняття проявили лише 6 студентів, інші ж слухали викладача та здійснювали запис конспектів.

У групі Е1 заняття відбувалися за новою методикою організації практичної роботи студентів. Студенти цієї групи працювали самостійно як у позааудиторний час (опрацювання додаткової літератури, нормативних джерел, підготовка виступів на семінарах), так і під час аудиторних занять. Для підвищення самостійної активності застосовувалися нестандартні форми роботи, зокрема вирішення педагогічних ситуацій.

Таким чином, впровадження запропонованої методики дозволило більш ефективно організувати робочий час студентів, закріпити теоретичні знання через практичні завдання, підвищити рівень пізнавальної активності та сформувати навички аналітичного мислення.

Отже, проведений експеримент мав на меті перевірити дієвість застосування методики організації пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення дисципліни «Економічна теорія». Порівняльний аналіз результатів застосування традиційної та запропонованої методики представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Таблиця порівняння традиційної та запропонованої методики організації пізнавальної діяльності студентів ХРТТ у процесі вивчення дисципліни «Економічна теорія»

Параметри	Традиційна методика	Запропонована методика
Мета та завдання	Засвоєння знань та формування умінь через сприйняття матеріалів із підручників і навчальних посібників.	Розвиток пізнавальної активності студентів шляхом: - роботи з навчальною літературою; - творчого сприйняття та аналізу матеріалу; - формування навичок щоденної пізнавальної діяльності; - розвитку науково-дослідних компетенцій та здатності вирішувати проблеми, не передбачені навчальною програмою, що сприяє професійному зростанню.
Форми навчання	Традиційні заняття за програмою; основна роль викладача; робота з підручником та конспектом лекцій; мінімум практичного залучення студентів.	Різноманітні форми: індивідуальні завдання, доповіді, реферати, активна підготовка до занять із застосуванням інтерактивних методів (ділові ігри, круглі столи тощо); проблемне навчання.

Методи навчання	Пояснювально-ілюстративні методи; домінування передачі знань над розвитком досвіду студентів; відсутність ефективних механізмів керування розвитком студента.	Активні методи: диспути, дискусії, бесіди, ділові ігри; проблемно-пошукова діяльність; стимулювання розвитку критичного мислення та самостійності.
Засоби навчання	Плакати, схеми, підручники.	Електронні конспекти лекцій, комплекс навчальних видань, тести, пам'ятки з правил конспектування, робочі зошити, методичні рекомендації, інструкції до практичних робіт; застосування ПК та мультимедійних засобів.
Контроль знань	Суб'єктивне оцінювання знань і вмінь викладачем.	Об'єктивне оцінювання через тестування, розв'язування рівневих завдань, аналіз результатів тощо.

Результати порівняльного аналізу, представленого у таблиці, свідчать про суттєві переваги запровадження запропонованої методики організації самостійної роботи студентів під час вивчення дисципліни «Економічна теорія». Використання цієї методики не суперечить традиційним технологіям навчання, проте сучасні виклики, пов'язані з адаптацією людини до нового інформаційного середовища, потребують переосмислення змісту традиційних підходів із пріоритетом на впровадження більш ефективних форм і засобів навчання.

Запропонована методика організації пізнавальної діяльності студентів як в аудиторному, так і в позааудиторному форматі сприяє систематизації та закріпленню теоретичних знань і практичних умінь. Вона формує здатність застосовувати теоретичні знання у вирішенні практичних завдань, розвиває творчу ініціативу, самостійність та відповідальність, що є важливим чинником професійної підготовки майбутніх фахівців.

Для оцінки стану активізації пізнавальної діяльності студентів денного відділення ХРТТ було проведено анкетування, яке дало змогу з'ясувати ставлення студентів до традиційних форм позааудиторної самостійної роботи. Результати дослідження дозволяють зробити такі висновки:

- у технікумі приділяється увага організації самостійної роботи студентів, однак більшість студентів не володіє достатніми навичками ефективного планування власного часу;

– у практичному навчальному процесі недостатньо застосовуються різні види самостійної роботи, переважають завдання практичного та репродуктивного характеру.

У ході експерименту було встановлено, що студенти експериментальної та контрольної груп мають порівняно однаковий рівень знань, умінь і навичок з дисципліни «Економічна теорія».

Формуючий експеримент підтвердив ефективність застосування запропонованої методики організації самостійної роботи у порівнянні з традиційним підходом за таких педагогічних умов:

- включення до навчального процесу завдань, що моделюють майбутню професійну діяльність студентів;
- підвищення рівня самостійності студентів через виконання завдань підвищеної складності;
- систематичний контроль з боку викладача та формування навичок самоконтролю;
- створення позитивного мікроклімату на заняттях та атмосфери співпраці між студентами й викладачем.

Висновок до розділу 2

Запропонована методика формування позитивного ставлення студентів ХРТТ до професійних знань у процесі вивчення дисципліни «Економічна теорія» сприяє розвитку знань, формуванню професійних умінь та набуттю початкового досвіду практичної діяльності. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення технології формування у студентів позитивного ставлення до професійних знань у межах даної дисципліни.

Інтерактивні методики, розглянуті в дослідженні, сприяють інтенсифікації навчального процесу та забезпечують викладачу можливість реалізації диференційованого підходу, що враховує індивідуальні особливості кожного студента. Проблема підвищення ефективності навчання шляхом впровадження інноваційних методів широко висвітлювалась у наукових працях. Проте сучасні

концепції інформатизації освіти не містять чітко сформованої педагогічної стратегії розробки та інтеграції інформаційних технологій у навчальний процес.

Відсутність цілісної теоретичної концепції, здатної стати дієвим інструментом у практичній діяльності педагогів, ускладнює досягнення значущих педагогічних результатів. Недостатня розробленість методичних і програмних засобів, що забезпечують ефективне використання персональних комп'ютерів у навчанні, обмежує мотивацію педагогів до впровадження ІТ у освітній процес. Розробка та інтеграція інформаційних технологій в освіту потребує створення психолого-дидактичних основ, спрямованих на формування єдиної системи безперервного навчання. Ключовим компонентом цього процесу має стати методологія проєктування нових інформаційних технологій для вивчення загальноосвітніх і спеціальних дисциплін.

Згідно з цією методологією, завдання викладача полягає не лише у передачі студентам необхідних знань та практичних навичок, але й у розвитку їхніх професійних компетенцій, духовних запитів та моральних принципів, у формуванні умов для особистісного та професійного самоствердження. Сучасні виклики, зокрема криза освітньої системи України, потребують фундаментальних змін у діяльності закладів фахової передвищої освіти. Це передбачає формування у молоді нового світогляду та глибокого економічного мислення, які слугуватимуть основою практичної діяльності та розвитку економічної культури в суспільстві.

Педагогічним працівникам необхідно визначати найефективніші засоби навчання, оптимальні форми організації та управління освітнім процесом, враховуючи зміни у професійному складі кадрів та сучасні вимоги до освіти.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу літературних джерел та практичного досвіду у вищих навчальних закладах пізнавальна активність визначається як навчальна діяльність студента, спрямована на свідоме та цілеспрямоване оволодіння матеріалом певної дисципліни. Головною метою активізації навчально-пізнавальної діяльності є забезпечення формування у майбутніх фахівців високого рівня знань, умінь та навичок з дисципліни «Економічна теорія», що забезпечить їхнє ефективне застосування у професійній практиці.

Результативність засвоєння знань та формування умінь студента значною мірою залежить від організації його пізнавальної діяльності та рівня сформованої самостійності. Педагогічна діяльність викладача має спрямовувати студентів на раціональне й усвідомлене здійснення активної самостійної роботи. Ефективність цього процесу визначається правильно обраними підходами до управління навчальним процесом. При вивченні дисципліни «Економічна теорія» важливо змінити роль студента, перетворивши його на активного учасника навчального процесу, а також застосувати демократичний стиль керівництва, де особистість викладача слугує стимулом для розвитку інтересу студента до знань.

Особливості організації навчальної діяльності студентів визначаються двома ключовими факторами. Об'єктивний фактор пов'язаний з великим обсягом педагогічної інформації, що постійно змінюється, а суб'єктивний фактор — з необхідністю організації навчального процесу як у межах аудиторних занять, так і поза ними. Це передбачає використання різноманітних форм і методів навчання з активними педагогічними технологіями, а також регулярний контакт викладача з практичними фахівцями для забезпечення зв'язку теорії з практикою.

Розроблена методика активізації пізнавальної діяльності студентів у процесі вивчення дисципліни «Економічна теорія» включає два етапи. На першому етапі діяльність студентів має репродуктивний характер і передбачає формування базових умінь та навичок під керівництвом викладача. Використовувані форми роботи: письмові контрольні роботи, реферати, тестові завдання. На другому етапі акцент зміщується на самостійну продуктивну діяльність студентів у співпраці з

викладачем, що сприяє розвитку навичок самостійної роботи. До форм роботи належать розв'язання економічних ситуацій, підготовка й виступи з доповідями.

Результати констатуючого експерименту показали, що студенти експериментальної та контрольної груп мали аналогічний рівень знань, умінь та навичок з дисципліни «Економічна теорія». Порівняння результатів формуючого експерименту свідчить про вищу ефективність застосування запропонованої методики активізації пізнавальної діяльності порівняно з традиційними підходами. Упровадження цієї методики є ефективним за таких педагогічних умов: включення у навчальний процес завдань, які моделюють майбутню професійну діяльність; поступове підвищення рівня самостійності студентів через завдання підвищеної складності; систематичний контроль викладача; формування навичок самоконтролю; різноманітність форм та методів навчання; створення позитивного мікроклімату та атмосфери співпраці між студентами і викладачем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Концепція вихідних засад в демократизації навчального процесу в освітніх закладах України / Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні – К.:Школяр, 1997.- С.23-47.
2. Бахтіярова Х.Ш. Методика професійного навчання у вищій школі. – К.: НТУ, 2008.
3. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : [наук.-метод. посіб.] / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
4. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерська освіта і Болонський процес: уніфікація чи гармонізація // День. – 2005. – №154. – С.1-3.
5. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник для студентів магістратури. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
6. Галай А. Про сучасну інтерактивну лекцію у ВНЗ / А.Галай // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К., 2006. – Вип. 42. – С. 7 – 10.
7. Головка Л. Активізація самостійної роботи студента під час лекційних занять / А. Головка // Освіта і управління. – 2002. - № 1. – С. 147 – 150.
8. Гуревич Р.С., Михайлова О.Ю. Наступність як принцип реалізації сучасних педагогічних технологій у середній і вищій школах: Наук. метод.зб.- Вінниця, К., 1995. – 37 с.
9. Гуцайлюк З.В. Реформування системи підготовки кадрів облікових працівників в Україні // Вісник. Сер.: Економіка – Вип.52. – К.: Київський національний університет ім. Т. Шевченка.-2001. – С.20 – 22. 11.
10. Гуцайлюк З.В. Ще раз про вдосконалення бухгалтерського обліку в контекст Болонського процесу // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 10. – С.31 – 32.
11. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
12. Засельський В. Методологія викладення лекційного курсу фундаментальних дисциплін у вищій школі / В.Засельський, Е.Тимко // Теорія і методика навчання фундаментальних дисциплін. – Кривий Ріг, 2004. – С. 99 – 101.

13. Зачко О.Б. Інформаційно-телекомунікаційні технології в освіті суспільства знань / О.Б. Зачко, Т.Є. Рак // Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць. – Львів: ЛДУБЖД, 2006. – С. 113-118.

14. Кузьмінський Ю.А., Мельничук М.Г. Болонський процес: удосконалення викладання бухгалтерського обліку для економістів та правознавців у Вищих навчальних закладах України // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 8. – С.37-40

15. Кадемія М.Ю. Інтерактивні засоби навчання: навчально-методичний посібник / М.Ю. Кадемія, О.А. Сисоєва. – Вінниця: ТОВ “ПЛАНЕР”, 2010 – 2016

16. Козяр М.М. Застосування мультимедійних телекомунікаційних технологій у навчально-виховному процесі / М.М. Козяр, А.Д. Кузик // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Збірник наукових праць. – Київ-Вінниця, 2006. – Вип. 10. – С. 340-345.

17. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: Ексо б, 2001. – 304 с.

18. Мисечко О. Шляхи підвищення ефективності сучасної лекції / О.Мисечко // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К., 2004. – Вип. 36. – С. 262 – 272.

19. Мойсеюк Н.С. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене, Мних Є.В. До питань трансформації системи підготовки фахівців з обліку та аудиту // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 10. – С.31-32. 2001. – 608 с.

20. Мних Є.В. Проблеми професійної підготовки спеціалістів з обліку і аудиту в умовах інтеграції європейської освіти// Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – №5. – С.25-27

21. Ничкало Н.Г. Професійна освіта: Словник: Навч.посіб./ Уклад. С.У.Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.

22. Паламарчук В.Ф. Педагогічні інновації: міфи і реалії // Директор школи, гімназії, ліцею. – 2002.- № 3.

23. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.: За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища шк.,1997. – 349 с.

24. Підласий І.П., Підласий А.І. Педагогічні інновації // Рідна школа, 1998. – № 12.
25. Поташник М.М. Педагогічна творчість: Посібник для вчителя. – К., 1988.
26. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У.Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г.Ничкало. – Вища шк., 2000. – 380 с.
27. Сопко В.В. Болонський процес: питання фахової передвищої освіти і науки за спеціальністю “Бухгалтерський облік (контроль), аналіз та аудит” // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 6. – С.25-30
28. Свірко С.В. Проблеми та перспективи підготовки фахівців з бухгалтерського обліку для бюджетних установ України 183.
29. Свірко С.В. Якісна підготовка спеціалістів з бухгалтерського обліку як один з елементів успішної організації бухгалтерського обліку // Формування ринкової економіки. – Вип. 15. – К.:КНЕУ. – 2006. – С.289 – 299. 20. Економистов слишком много // Корреспондент. – 2005. – №42(18). – С. 40. 21.
30. Свірко С.В. Бухгалтерський облік в бюджетних установах України: методологія і організація: Дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. – К., 2006. – С. 197 – 228
31. Свірко С.В. Стан та перспективи розвитку науково-дослідної діяльності молодих вчених України в галузі бюджетного обліку // Праці Міжнар. наук.-практ. конф. “Динаміка наукових досліджень 2003”. – Т. 24. – Дніпропетровськ: Наука і освіта. – 2003. – С.35-37.
32. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5-ти томах / В.О. Сухомлинський/. К.: Рад. школа, 1979.
33. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: в 2-х томах / К.Д. Ушинський/. – К.: Рад. Школа, 1983. – Т.1. – 288 с.
34. Цехмістрова Г.С. Методика лекційно-семінарської системи / Г.С.Цехмістрова // Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі / за ред. С.Гончаренка. – К., 2003. – С. 265 – 280.
35. Швець В. Стандартизація бухгалтерської освіти в Україні: організація та методика здійснення // Бухгалтерський облік і аудит. – 2003. – № 5. – С.21-31 6.
36. Шамова Т.І. Активізація навчання студентів. - М., 1982.

37. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. – Харків, Прапор, 2004. – 640 с.
38. Щукіна Г. Педагогіка вищої школи [Текст]: навч. посібник / Галина Щукіна. – М.: Знання, 1977. – С. 237.

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА

Шановний студенте!

Просимо Вас з метою дослідження перспектив удосконалення навчальних занять, надати свої відповіді на запропоновані запитання. Опитування проводиться анонімно. Ваші відповіді дозволять зробити навчальні заняття викладачів більш корисними, цікавими та привабливими.

1. Чи подобається Вам економічна професія?

Так ☐ Ні ☐

2. Якщо Вам знову прийдеться обирати спеціальність, на якій Ви зупините свій вибір?

3. Що потрібно зробити викладачеві, щоб навчальне заняття було більш цікавим для студента?

4. Якого лектора Ви слухаєте із зацікавленістю?

- який монологічно викладає навчальний матеріал;
- який читає лекцію з аркуша;
- який поєднує пояснення на лекції із питаннями до аудиторії;
- який доручає студентам виконання самостійного завдання;
- який пояснення доповнює демонстрацією слайдів та відео;
- рекомендує інформацію на відповідних сайтах в Інтернеті.

5. Які навчальні дисципліни Вам цікаво вивчати? Завдяки чому?

6. Чи знайомі Ви з навчальними квестами?

Так ☐ Ні ☐

7. Чи бажаєте Ви спробувати себе ролі викладача будь-якої дисципліни під час навчання в ХРТТ? Якої саме дисципліни?

Так ☐ Ні ☐

8. Як Ви ставитесь до закордонних екскурсій до навчальних закладів Європейських країн для попереднього обрання бази стажування зі спеціальності та іноземної мови:

- вважаю їх доцільними та корисними;
- вважаю їх цікавими, але не зовсім реальними;
- вважаю їх недоцільними;
- вважаю їх безглуздими.

9. Оберіть методи та педагогічні прийоми навчання, які, на Ваш погляд, доцільно застосовувати на занятті у ХРТТ:

- демонстрація мультимедійних презентацій;
- проблемні запитання;
- самостійні завдання для студентів;
- демонстрація відео сюжетів;
- взаємоконтроль студентів при виконанні завдань;
- наведення наочних прикладів з практики та життя;
- елементи гри та тренінгу;
- навчальні квести;
- ознайомлення з досвідом вирішення проблеми, що вивчається, за межами України;
- інше (що саме?)

10. Сформулюйте, будь ласка, Ваші побажання та рекомендації щодо удосконалення викладання навчальних дисциплін в ХРТТ.

Оцінка доповіді (усного виступу)

1. Дата _____ 2. Доповідач _____ 3. Тема _____ 4. Хто оцінював _____ Оцінку в балах обвести кружком				
Розділи	№ з/п	Питання	Бали	Зауваження
1. Структура доповіді	1	Доцільність плану	1 2 3 4 5	
	2	Оригінальність виступу	1 2 3 4 5	
	3	Логічність переходів	1 2 3 4 5	
	4	Враження від висновку	1 2 3 4 5	
2. Зміст доповіді	5	Теоретичний рівень	1 2 3 4 5	
	6	Новизна матеріалу	1 2 3 4 5	
	7	Ясність основних положень	1 2 3 4 5	
	8	Доцільність вживання цитат	1 2 3 4 5	
	9	Переконливість доказів	1 2 3 4 5	
	10	Відповідність змісту особливостям аудиторії	1 2 3 4 5	
3. Ілюстрація доповіді	11	Використання прикладів	1 2 3 4 5	
	12	Застосування наочності	1 2 3 4 5	
	13	Вживання художніх образів, крилатих слів, прислів'їв і приказок	1 2 3 4 5	
4. Питання методики	14	Особистісна переконаність доповідача у висловлюваному	1 2 3 4 5	
	15	Емоційність мови	1 2 3 4 5	
	16	Спостереження за реакцією слухачів і контакт з аудиторією	1 2 3 4 5	
	17	Залучення уваги слухачів	1 2 3 4 5	
	18	Незв'язаність конспектом (текстом)	1 2 3 4 5	
	19	Внесення розрядки і елементів гумору	1 2 3 4 5	
5. Культура мови	20	Простота і дохідливість мови	1 2 3 4 5	
	21	Невживання зайвих слів	1 2 3 4 5	
	22	Правильність вимови і наголосу в словах	1 2 3 4 5	
6. Техніка мови	23	Різноманітність інтонації мови	1 2 3 4 5	
	24	Прийнятність темпу мови	1 2 3 4 5	
	25	Використання жестів	1 2 3 4 5	
	26	Виразність міміки	1 2 3 4 5	
	27	Звучність голосу	1 2 3 4 5	
	28	Ступінь інтересу до теми доповіді	1 2 3 4 5	
	29	Ступінь інтересу, викликаного доповіддю	1 2 3 4 5	
	30	Загальна оцінка доповіді (усного виступу)	1 2 3 4 5	

Порівняльний аналіз форм навчання

№ з/п	Назва форми навчання	Тип навчального закладу		
		професійно- технічний заклад освіти	Технікум/к оледж	університе т
1	2	3	4	5
1.1	вивчення нових знань			
1.2	формування нових вмінь			
1.3	узагальнення і систематизації			
1.4	контролю, корекції знань та умінь			
1.5	вивчення трудових прийомів та операцій			
2	консультація			
3	семінарське заняття			
4.1	вступна			
4.2	супроводжуюча			
4.3	підсумкова			